

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שלח לך
סיון ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין י"ג מדות של רחמים, מדוע בפרשתנו (שלח לך) נאמרו רק ט' מדות, והסבר נפלא מדוע בנוסח אל מלך וכו' אנו מוסיפים את המלים 'ושם נאמר', כעין שביאר מהרי"ץ זיע"א במה שאנו מוסיפים אחרי פרשת העקידה את המלים 'מפי כבודך כאמור'.

ביאור ויצי"ב לגבי השאלה מדוע הספרדים ונוסח שאמי לא אומרים בערבית ליל שבת את המלים 'יום הששי' ויכולו השמים וגו', כמו שמוסיפים זאת בקידוש, וכן לגבי הוספת המלים 'ושם נאמר' ב"ג מדות, תמיהת מרן שליט"א על ביאורו, ושלושה תירוצים ממרן שליט"א על עניין זה.

השלמה לגבי דעת הרב פעלים שהביא בשם ספר יכין ובוועז כי הדין של כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו' לא נאמר היכן שישנו טעם אתנחא או זקף, יישוב מרן שליט"א על קושיות האחרונים בזה, ותשובות לשאלות שנשאלו לגבי הכלל שישנו הבדל בין אתנחא שהיא 'כסרה' לבין אתנחא באמצע פסוק.

יותר מחמשים טעמים שנאמרו ונכתבו בעבר ע"י מרן שליט"א לגבי עניין תליית ביצת בת יענה בבית הכנסת, כגון הטעם שכתב מהר"ש בדיחי זצ"ל בספרו עולת שלמה כי הדבר בא להזכיר מניעת הדיבור בבית הכנסת ושמירת קדושת ביהכ"נ, תגובה למי שפקפק על עניין זה, ודחיית דבריו התמוהים, דוגמאות לאלו המקלקלים לצערנו את הגדרים וההרחקות הראויות בדורינו, ומסקנת מרן שליט"א כי אין צריך להניח רק ביצה אחת אלא עדיף יותר, ואפילו חמש ביצים בכל בית כנסת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 597

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת ולרפואת הילד יוסף איתן שיחי',
בן ידידנו הרב חיים לוי הי"ו, מארצות הברית, בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה את
בנו יוסף איתן נ"י לרפואה שלימה במהרה לרמ"ח איבריו ולשס"ה גידיו, ויעמידהו
מחליו לחיים טובים ולשלום, שיעבור בהצלחה את הטיפול הרפואי השבוע, וימלא
השם ברוך הוא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ולרפואת הילד – תכף אגיד את שמו, רק קודם אומר כי ידוע לי פרטי העניין, שהוא קשה ולא פשוט, לכן תשתדלו לענות אמן בכוונה – יוסף איתן שיחי, בן ידידנו הרב חיים לוי מארצות הברית, בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידי, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה את בנו יוסף איתן נ"י לרפואה שלימה במהרה לרמ"ח איבריו ולשס"ה גידיו, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, שיעבור בהצלחה את הטיפול הרפואי השבוע, וימלא השם ברוך הוא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה, אבי"ר. ישועת י"י כהרף עין (ג"פ).

*

ולהבדיל בין החיים ובין המתים, השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי ניסן בן יוסף ערוסי הי"ו, גם הוא מארצות הברית, הוא ביקר כאן בשב"ק זו, היה אתנו כאן בבית המדרש פעולת צדיק, וביקש להקדיש את השיעור לעילוי נשמת אחותו, מרת אילנה בת יוסף ערוסי ע"ה, תנצב"ה. השם ברוך הוא יזכה אותו להגדיל תורה ולהאדירה, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אבי"ר.

*

בעניין י"ג מדות של רחמים, מדוע בפרשתנו (שלח לך) נאמרו רק ט' מדות, והסבר נפלא מדוע בנוסח אל מלך וכו' אנו מוסיפים את המלים 'שם נאמר', כעין שביאר מהרי"ץ זיע"א במה שאנו מוסיפים אחרי פרשת העקידה את המלים 'מפי כבודך כאמור'. נתחיל בעניין שלא הספקנו לסיימו ולהמשיכו בסוף השיעור הקודם, ונקדים את דברי הגמרא במס' ראש השנה [דף י"ז ע"ב], ויעבור י"י על פניו ויקרא, א"ר יוחנן, אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו. מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפילה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם.

אלולי שכתוב במפורש את הפסוק הזה, לא יכולנו לומר אותו. הפסוק הזה מלמד אותנו, כי 'נתעטף הקב"ה כשליח ציבור'. הקב"ה הראה למשה סדר תפילה, איך יאמרו י"ג מדות, ובזה יהיו רצויים, שהקב"ה ימחל להם. הקב"ה כביכול התעטף, למרות שהקב"ה זה לא דבר גשמי, אבל מסביר רבינו חננאל כי הקב"ה הראה דמות של מלאך במקומו, והוא זה

שהתעטף. איך שנסביר, בכל אופן לפי המלים הכתובות בגמרא, שנתעטף הקב"ה וכו', אלו דברים שמעצמנו לא היינו רשאים לומר. אנחנו אומרים מה שכתוב, 'ויעבור' י"י, כמו ש"צ 'העובר' לפני התיבה [כמבואר בתנחומא, בחידושי הריטב"א בבני יששכר, ובספרים נוספים]. או כפי שמהרש"א מפרש כי 'העביר' הקב"ה את טליתו על פניו. דהיינו שכיסה בה את הפנים. ואכמ"ל. אבל עיקר הדימוי הוא, שזה נעשה באופן מוחשי, הקב"ה הראה למשה רבינו מה בדיוק צריכים לעשות.

לאחר מכן הגמרא אומרת כך, אמר רב יהודה, ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר [שמות ל"ד, יז] הִנֵּה אָנֹכִי פֶּתַח בְּרִית.

כאשר אומרים י"ג מדות, זה לא חוזר ריקם. ישנה ברית כרותה. אמנם זה לא כתוב מיד על זה, אלא רק אחרי כמה פסוקים. חושבני, כי זהו הרמז באות נו"ן שלמלה אנכי, שהיא מלעיל, בכדי להחזיר זאת למקודם. לפי פשטות הפסוקים, לא מחייב שה'ברית כרותה' היא על י"ג מדות, ואכן ישנם מן המפרשים הפשטנים האומרים שזה לא על י"ג מדות, אבל חז"ל ביארו לנו שזה חוזר למעלה, והדבר רמוז בכך שהנו"ן במלה 'אנכי' היא מלעיל.

בפרשת השבוע [שלח לך] קראנו, וְעָתָה יִגְדַּל נָא פָנֶיךָ אֲדֹנָי, כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ לְאֹמְרֵי. י"י אָרַךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד נִשָּׂא עֵוֹן וּפְשָׁע. וְנִקְהָ, לֹא יִנְקָה. פֶּקֶד עֵוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבָּעִים. משה רבינו אמר חלק מן המדות, רק תשע מדות נזכרו כאן, לא כל י"ג מדות.

מהרי"ץ מסביר [בעץ חיים דף נ"ז ע"א] כי לכן אומרים בנוסח 'אל מלך יושב על כסא רחמים וכו', שלש עשרה מדות שחילה בם עניו לפניך מקדם'. 'מקדם' היינו, מפני שהרי ישנם בתורה פעמיים, פעם ראשונה בפרשת כי תשא, שם כתובים י"ג מדות. ופעם שנייה בפרשת שלח לך, שם כתובים רק תשע מדות.

מביא מהרי"ץ שם מאמר מספר הזוה"ק פרשת נשא [דף קמ"ז ע"ב וריש דף קמ"ז] זה לשונו, ותא חזי, דכל הני כ"ב מכילן, משה אמרן בתרי

בְּשֵׁם יְיָ. וגם את הפסוק הבא ושם שם, ה', וַיַּעֲבֹד יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא וגו'. הרי זהו תכף ההמשך. אם כן, למה מחלקים זאת לשניים? מדוע כתוב, 'ושם נאמר' ויעבור וכו'? הרי פסוק זה, כתוב מיד אחרי זה? הוסיפו כאן שתי מלים, 'ושם נאמר', והדבר נראה לכאורה מיותר. הרי כך הוא הפסוק, וירד יי' וגו', ויעבור וגו'. א"כ תמשיך אותו, מה זה 'ושם נאמר'?

ראיתי פירוש הפלא ופלא, על הדבר הזה. הסיבה שכתוב 'ושם נאמר', זה אכן לפי מה שאמרנו מקודם, אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו, ושם נאמר, אנחנו לא היינו יכולים להגיד ויעבור יי', וכי הקב"ה עבר כמו ש"צ? אבל כך כתוב. 'וכן כתוב בתורתך', שם הדבר כתוב, ועל כן יש לנו פתחון פה להגיד זאת.

ישנו דבר הדומה לכך, שכותב מהרי"ץ [עץ חיים דף קי"ד ע"א] לגבי מה שאומרים לפני פרשת העקידה, 'כמו שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך, מפי כבודך כאמור, וזכרתי את בריתי יעקב'. למה מוסיפים כאן את המלים, 'מפי כבודך'?

מהרי"ץ כותב על זה כך, 'מפי כבודך', הכי גרסינו. והטעם, כי קשה אצלינו לומר אצלו יתברך 'זכרתי', כי לא יצדק בו יתברך לומר 'זכרתי', כי אין שכחה לפניו יתברך, הכל צפוי וגלוי לפניו. וכי אפשר להגיד על הקב"ה, שישנה שכחה אצלו? שהוא ישכח? אנחנו לא היינו יכולים לומר זאת.

לכן אנו אומרים 'מפי כבודך', לומר כי מצד עצמינו אין אנו יכולים לומר זה, אם לא שְׁנֵאמָר מפי כבודך. וזה למדתי מספר באר יצחק, ליישב הגירסא כאן, אף על גב דלא גרסינן לה בתפילת מוסף דראש חודש.

ומהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק [חלק א' סימן קנ"ז] מאריך יותר על כך וכותב בזה"ל, זה ימים הוקשה לי, למה בתחינה שאחר פרשת העקידה, רבש"ע כמו שכבש וכו', כמו שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור וזכרתי את בריתי וכו'. וגם

זמני. הרי הוא אמר שני פעמים, שלוש עשרה ועוד תשע, זה בסה"כ עשרים ושתים מדות. זמנא קדמאה, אמר יי' מכליל דעתיקא דעתיקין סתימא דכלא, באתר דדינא אשתכחו לאכפייא להו. זמנא תניינא אמר ט' מכליל דרחמי, דכלילן בזעיר אנפין, ונהירין מעתיקא סתימא דכלא וכו'. ועיין באדרא דנשא [דף ק"מ ע"א].

מסיים מהרי"ץ בזה"ל, ועל פי זה תבין תיבת 'מקדם', דהיינו זמנא קדמאה. דהיינו, שלא תטעה, כי בפעם השנייה יש רק תשע, לכן אומרים לך, 'מקדם', דהיינו יי'ג מדות שנאמרו בפעם הראשונה.

כמובן, יש בזה פירושים, למה הוא אמר אז רק את התשע, מדוע לא היה צריך אז יותר. בכל אופן ישנם כאן דברים נשגבים ונסתרים, דברים סתומים, 'סתימא דכולא'.

אנחנו קיימנו כעת מה שכותב רבינו שלום שבזי זצ"ל [בשירו ביום שבת אשבח], 'בקבלה וסוד תפתח, תהא חן נגמלי'. פתחנו בעניין של סוד, למרות שאנחנו לא מבינים כלל את עומק העניינים, אבל לכל הפחות יש לנו קצת טעם טוב, הרגשה טובה, כי הדבר מלהיב את הנשמה.

*

כאשר מתבוננים בנוסח אל מלך וכו', הנאמר קודם יי'ג מדות, ישנו דבר הצריך ביאור.

הרי הנוסח הזה הוא קדמון מאד, כנראה מאנשי כנסת הגדולה, למרות שאין לנו מקור מפורש על זאת, אבל כך כותב בעל מחזור אהלי יעקב, כי נראה אנשי כנה"ג ייסדו אותו. ומדייקים מכאן הרבה דיוקים, לומדים מזה הרבה עניינים. אבל ברצוני לעמוד כעת רק על דקדוק חדש, אשר לא עמדנו עליו בעבר.

בסוף הנוסח כתוב כך, זכור לנו ברית שלוש עשרה וכו', שחילה בם עניו לפניך מקדם, וכן כתוב בתורתך, וירד יי' בענן ויתיצב עמו שם, ויקרא בשם יי' ושם נאמר, ויעבור יי' על פניו ויקרא וגו'. אומרים 'וכן כתוב בתורתך', ומביאים את הפסוק בפרשת כי תשא [שמות ל"ד, ה'], וַיֵּרָד יְיָ בְּעָנָן וַיִּתִּיצֶב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא

במוסף ראש חודש כתוב בו מפי כבודך ועיין פי' נזה צדיק על מלים אחרונות אלו, לגבי ר"ח. העורך. דמאי שנא מקומות אלו שכתב בו מפי כבודך, מה שלא מצינו כן במקום אחר, ר"ל בנוסח תפילה אחרת. וכל זה לפי גרסתנו בעקידה. אמנם בדפוסים, אין כתוב בו בעקידה שתי תיבות אלו 'מפי כבודך'. וצריך לעיין טעם, כי הלא דבר הוא.

מהרי"ץ מביא שם את הבאר יצחק, הוא כותב 'ואחר זמן הקרה ה' לפני ספר באר יצחק וכו', ומביא משהו הקשור לעניין של ראש חודש, ולפי מה שהוא מבאר שם יובן גם נד"ד. וז"ל, ועל פי זה נראה לי לומר ג"כ לפי גרסתנו בפרשת העקידה, לומר כי קשה אצלנו לומר אצלו ית' וזכרתי, כי לא יצדק בו ית' לומר וזכרתי, כי אין שכחה לפניו ית', הכל גלוי וצפוי. לכן אנו אומרים מפי כבודך, לומר כי מצד עצמינו אין אנו יכולים לומר דבר זה, אם לא שנאמר מפי כבודך, ודו"ק.

לכן אנחנו אומרים, 'הבטחתנו בתורתך' – הבטחת לנו בתורה לזכור את ברית אברהם יצחק ויעקב, אבל 'על ידי משה עבדך, מפי כבודך'.

ובעצם לכאורה קשה, למה צ"ל 'מפי כבודך', היה אפשר לומר 'מפידך', או 'בציוויך'. מה המלים הללו, 'מפי כבודך'? לשון כבוד? אכן מכובד להגיד כך, אבל מהו הקשר לעניין כאן? אם רוצים לרמוז, שאנחנו אומרים זאת כביכול בעל כרחנו, אולי לא בעל כרחנו – אלא שמעצמנו לא היינו מסוגלים לומר, א"כ היה צריך לומר 'מפידך'.

כמרכן צריך להבין, למה כתוב מפי משה עבדך, למה צריכים לומר את המלה 'עבדך', מספיק שתאמר 'מפי משה'. מה זה 'עבדך'?

בדרך כלל, מדגישים את 'משה עבדך', כידוע משה רבינו אינו מוזכר בתפילות, חוץ מן התפילה של יום שבת, למשה ציוות וכו'. וכן ידועה שאלת הגר"א, למה בהגדה של פסח לא מזכירים את משה רבינו. יש לכך כמה וכמה טעמים, אבל הטעם העיקרי הוא, מה שנראה,

כי ח"ו שלא יהיו אנשים שיראו את עוצם מדרגת משה רבינו ויעשו אותו אלוה, לכן הקב"ה גם העלים את הקבר שלו. להבדיל אצל אומות העולם, אנשים שעשו את עצמם אלוהות, או נעשו כך ע"י מעריציהם. על משה רבינו כתוב 'איש האלהים', אז עלולים לעשות אותו אלוה. לכן אומרים תמיד, 'משה עבדך'. הוא רק עבד ה'. או שלא מזכירים אותו בכלל. בכדי שלא יתפש לאנשים, להגדיל את משה רבינו יותר מן המעלה שלו ח"ו. לכן אומרים כאן, 'משה עבדך'.

ולגבי משה רבינו שלא נזכר בתפילות מלבד למשה צוית, וכן ישמח משה, יש להעיר כי לדעת הסוברים וכה"ד מהרח"כ בשם טוב פרק ו' מתפילה הלכה ב' ד"ה ודע, אינם מיסוד אנשי כנסת הגדולה, ואם כן הרי זה דומה לזכרון משה בדברים שנוספו לאגדתא דפסחא. אך יש לבדוק אם נזכר משה בתפילות שהן לכולי עלמא מיסוד אנשי כנסת הגדולה. והנה אם כוונתם שהדברים הללו נוספו אחרי זמן האמוראים, או על כל פנים אחרי רב חסדא שאמר בשבת דף קיט: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו וכו', נמצא שאין אפלו צד לומר זאת בתוך התפילה, שהרי בתוך התפילה זה מתקשר רק לתוספת שעדיין לא היתה אז. איתמר.]

ולגבי המלים 'מפי כבודך', חושבני כי לפי מהרי"ץ צריכים להסביר המשמעות כדלקמן. אם אומרים על הקב"ה וזכרתי, דהיינו מובן כי יש צד ח"ו שישכח, ע"כ אני אומר, לא, זה אינו זלזול, כי זה 'מפי כבודך', זהו הכבוד שלך. אנחנו מכבדים אותך. אין כאן ח"ו זלזול, לא מתכוונים לכך. כי אנחנו רק מעתיקים ממה שאתה עצמך אמרת.

ביאור ויצ"ב לגבי השאלה מדוע הספרדים ונוסח שאמי לא אומרים בערבית ליל שבת את המלים 'יום הששי' ויכולו השמים וגו', כמו שמוסיפים זאת בקידוש, וכן לגבי הוספת המלים 'זשם נאמר' ב"ג מדות, תמיהת מרן שליט"א על ביאורו, ושלושה תירוצים ממרן שליט"א על עניין זה.

מוסיפים 'ושם נאמר', כיון שלא כתוב כך, שהרי אנחנו עוצרים באמצע הפסוק, במלה 'ונקה'. ואחר כך, 'וסלחת לעוונינו', גם זה חלק מפסוק. הרי זה כתוב רק אחרי כן, ויאמר י"י אם נא מצאתי חן וגו' כי עם קשה עורף הוא, וסלחת וגו'. אומרים כאן חלק מן הפסוק. לכן, איפה שכתוב 'וכן כתוב בתורתך', זה צריך להיות מדויק, ואיפה שכתוב 'ושם נאמר' זה לא מדויק. כך המהלך שלו.

כך הוא כותב, והתשובה פשוטה מאד, דבכל מקום אפילו בפסוקי דתפילה ושבח שמקדימים לפני אמירתם לומר את הביטוי הזה, 'ככתוב בתורתך', כגון לפני אמירת פסוקי העקידה ולפני אמירת פסוקי פיטום הקטורת, וכן הביטוי 'כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך', לפני אמירת פרשת התמיד, ולפני אמירת פסוקי קרבן מוסף בתפילת מוסף שבת ומוסף ראש חודש, או הביטוי 'וכן כתוב בתורתך' בנוסח אל מלך יושב על כסא רחמים, לפני אמירת פסוק וירד י"י בענן וכדומה, שהמלים הללו שהם 'כמו', 'ככתוב', 'וכן', מורים על השוואה מוחלטת. אז כיון שהתחלנו אמירת אותם הפסוקים עם הקדמה כזו, בודאי שחייבים אנו לשמור מבטא שפתינו, לומר כל פסוק ופסוק מהם בשלימותו, כמו שכן הוא מפוסק בתורה כדפסקיה משה וככתוב בדיוק, מבלי להוסיף עליו קטע מפסוק אחר, או לגרוע ממנו. וכמו כן בנדון דידן, פסוקי ויכולו בתפילת הלחש, כיון שמקדימים לומר וכן כתוב בתורתך ויכולו וכו', מיבעי לן לאמרם כמו שכן הם כתובים בתורה בדיוק, בלי תוספת. משא"כ ויכולו שאומרים בקול רם, שאין מקדימים לומר וכן כתוב בתורתך, אז מותר להוסיף יום הששי, ומצוה קעבדי כמ"ש לעיל.

וכיוצא בזה באמירת פסוקי מדות של רחמים, שאנו פותחים חצי פסוק ומוסיפים 'וסלחת' שהוא קטע מפסוק אחר, נשמרו מתקני התפילות בלשונם שלא תיקנו לפני אמירתם לומר וכן כתוב בתורתך ויעבור י"י וגו', דהא לא אמרינן כדכתיב, אלא גורעין ומוסיפין. ועל כן, ברוח בינתם, החליפו את השיטה, שבמקום

כל זאת הקדמה, למה שנברצוני להעיר על מה שכתוב בספר ויצ"ב [ויעבור יוסף בר]. התחלנו להביא בשיעור הקודם מה שהוא כותב לגבי כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו' – אולם לאחר מכן [חלק שני פרק י"א סימן ו'] הוא מביא שאלה.

לפני כן הוא כותב, על מה שהבאנו בשיעור הקודם, למה אין חשש [לומר בקידוש ליל שבת] יום הששי ויכולו השמים, הרי יום הששי זהו סוף פסוק, ואח"כ ויכולו וכו'. לכאורה, למה אין בזה את העניין של 'לא פסקינן?' דיברנו על כך.

אח"כ הוא שואל, למה בתפילה לא אומרים יום הששי?

מה הכוונה 'בתפילה'? למעשה, זה לא בנוסח תימן שלנו [בלדי], כי אנחנו אומרים בליל שבת, אתה קידשת את יום השביעי לשמך, תכלית מעשה שמים וארץ, וברכתו מכל הימים וקידשתו מכל הזמנים, כאמור ויברך אלהים את יום השביעי וכו'.

אבל בנוסח הספרדים, וכן האשכנזים, הם אומרים כך, כאמור ויכולו השמים והארץ וגו'. הם מביאים את כל שלושת הפסוקים מהתחלה. ונוסח שאמי, בעיקבות הספרדים, ג"כ הוסיפו זאת.

אולם השאלה היא, שלאחר התפילה – לפני ברכה מעין שבע – אנו אומרים יום הששי ויכולו וכו', וגם בקידוש. עוד מעט נראה, כי ישנם כאלה האומרים רק בקידוש, אבל אנחנו נוהגים לומר גם בתפילה. א"כ אלה הנוהגים לומר זאת בתוך התפילה, בברכת אתה קידשת, למה כאן אין יום הששי? מאי שנא?

על שאלה זו, רוצה בעל ויצ"ב לענות. וז"ל, מדוע אין אומרים תוספת יום הששי, גם בויכולו דתפילת הלחש?

והוא משיב, כיון שכתוב 'וכן כתוב בתורתך', לכן אינני יכול לומר יום הששי, כי זה לא כתוב. אתה מערבב כאן חצי פסוק. כיון שכתוב וכן כתוב בתורתך, צריכים להגיד כמו שכתוב.

ולכן בנוסח אל מלך וכו', וכן כתוב בתורתך וירד י"י בענן וגו', 'ושם נאמר', ויעבור וגו',

הביטוי 'זכן כתוב בתורתך' תיקנו לפני אמירתם בסוף נוסח אל מלך יושב וכו' לומר ביטוי 'ושם' נאמר ויעבור, כי מלת 'שם' אינה מורה על ההשוואה.

לא כ"כ מובן, למה הוא חושב שכאשר אומרים 'זכן כתוב בתורתך', צריכים לומר בדיוק כפי שכתוב? הרי לא אומרים, וכן 'מפוסק' בתורתך, אלא 'כך כתוב', ואכן ככה כתוב. וכי לא כתוב בתורה, 'יום הששי' בודאי שכתוב. וכי אני צריך לומר, לפי חלוקת הפסוקים של משה רבינו? היכן הדבר רמוז כאן?

יתירה מכך, מצאנו בהרבה מקומות, שכתוב 'זכן', וזה לא חייב להיות שווה. לפעמים 'זכן' זה שווה, ולפעמים לא. דהיינו, לא מוכרח להיות, שכאשר אומרים 'זכן', שזה יהיה ממש אותו הדבר.

הדבר ידוע מתשובת מהרי"ץ [חלק שני סימן קע"ו], ודיברנו על כך בזמנו [שיעור מוצש"ק שלח לך התשע"ח]. זה גם קשור לפסוק שקראנו בפרשת השבוע [שלח לך], וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כְּחִגְבִּים, זָכָן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם [במדבר י"ג, ל"ג], מביא רש"י שם, שמענו אומרים זה לזה נמלים יש בכרמים כאנשים [סוטה דף ל"ה]. הדבר אינו מובן. הפסוק אומר, וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כְּחִגְבִּים, וכן היינו בעיניהם, אז איך מהחגבים נהיו נמלים? הרי כתוב 'זכן'? אלא התשובה, כי 'זכן' זה לא חייב להיות בדיוק אותו הדבר, אלא משהו דומה. ה"ה בנ"ד, לא חייב להיות השוואה מוחלטת, בגלל שכתוב 'זכן'. ומהרי"ץ מביא שם, כי בהלכות רשויות, רשות היחיד ורשות הרבים, הרישא זה דאורייתא והשני זה דרבנן, והוא אומר 'זכן', למרות שזה מדרבנן.

לכן, לא נראה לי החילוק הזה.

שאלה מהקהל: אולי כלל זה שז"כ אינו שווה לראשון, אמור דוקא בשני עניינים, והשני פותח וכן, כי בצדמה הם משתווים. אבל כאשר תיבת וכן שייכה להמשך כבנדון דידן, צריך להיות שווה לגמרי.

תשובת מרן שליט"א: לכאורה זה נשמע חילוק טוב, למדני. אבל לא מתקבל על הדעת.

אדרבה, העלינו קושיא נוספת על דבריו. שבוודאי הכוונה להשוות את העניינים, ולא קאי רק על ההמשך בלבד.

אבל לבאר בכל זאת, בכדי להסביר את נוסחת הגורסים כך, שאומרים 'יום הששי' אחרי התפילה ובקידוש, מדוע הם לא אומרים זאת גם בתפילה, לפני ויכולו וגו'. הנה אנחנו בנוסח תימן המקורי והקדמון הנקרא בלדי, אומרים ויכולו וגו' בבוקר [בסיום ה'תיקון', לפני 'המהולל'], שם אנחנו לא אומרים 'יום הששי', כי עניין אמירת ויכולו וגו' בבוקר אחרי הודו ליי"י כי טוב, טעמו יען כי ישנו מדרש האומר שצריך לומר ג' פעמים ויכולו, כי יש שם ג"פ 'אשר', הם חששו למדרש הזה וקבעו לומר זאת בבוקר, אחרי המזמורים המדברים על מעשה בראשית, שיאמרו ויכולו. אבל אז לא שייך להגיד יום הששי, כי כעת כבר לא 'יום הששי', אלא שבת.

שאלה מהקהל: מניין למד הרב כי ויכולו בבוקר היא תקנת חכמי תימן, אולי הם לקחו זאת ממחזור ארם צובה.

תשובת מרן שליט"א: בדקתי, וזה לא נמצא שם.

הרי ישנם כאלה המסבירים, כי 'יום הששי' זה בכדי שיאמרו זאת בערב שבת מבעוד יום, ישנם עוד כמה הסברים למה מוסיפים 'יום הששי', כגון כפי שהגד"א אומר כי 'יום הששי' זה חוזר על תוספת שבת, וכעת הדבר אינו מתאים, בבוקר לא שייך לומר זאת, העיקר אומרים את ויכולו.

אולם לפי אלה האומרים את כל שלושת הפסוקים בליל שבת בתוך התפילה, וכן לאחר התפילה, וכן בקידוש, א"כ יש ג' פעמים ויכולו, למה בתפילה הם לא מוסיפים 'יום הששי'? מאי שנא?

חושבני בס"ד לומר שלושה תירוצים על כך, בכדי להסביר את השיטה שלהם.

דבר ראשון, כנראה הם חששו שזהו 'שינוי מטבע'. דהיינו, הרי העניין של 'יום הששי', זאת הוספה, זה לא היה במקור. הראשונים גרסו רק

הוא מוסיף שם עוד דבר, עוד נוהגים כשמיים החזן 'אשר ברא אלדי' לעשות' אומרים 'אמת', לרמוז לאמ"ת הרמוזה בס"ת ברא אלקים לעשות. זאת אנחנו לא נוהגים.

בכל אופן מובן, כי אפילו לגבי אלה הנוהגים לומר יום הששי, ישנם המערערים שזה דוקא בקידוש, ולא אחרי התפילה, אז ק"ו בתוך התפילה. זאת סיבה אחת.

שאלה מהקהל: בשלמא הפסק, מובן. אבל מדוע נחשב שינוי מטבע באמצע. ובפרט לדברי האומרים שזה יסוד אנשי כנה"ג, רק הפיסקא השנייה רצה נא במנוחתנו.

תשובת מרן שליט"א: אף אם לא נחשב שינוי מטבע ממש, אבל סוף סוף זהו יסוד קדמונים.

דבר שני, חושבני כי אפילו אם נאמר כי יום הששי זהו ר"ת הוי"ה, כאשר אומרים זאת בהתחלה אזי הדבר בולט, כי מתחילים בשם הוי"ה, יום הששי ויכולו השמים. אבל כאשר זה מובלע בתוך נוסח הברכה, אזי הדבר אינו בולט.

ועוד דבר, וזהו הספר השלישי, יכול להיות שפשוט לא מתאים להגיד יום הששי בתוך נוסח התפילה, מכיון שמתחילים לדבר שם על שבת, 'אתה קידשת את יום השביעי לשמך, תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקידשתו מכל הזמנים', לא מתאים לומר על זה יום הששי. הדבר אינו מתאים. התחלה לדבר על יום השביעי, תמשיך לדבר עליו, אל תכניס עכשיו את יום הששי. אם כי ישנן סיבות צדדיות להגיד זאת, כפי שאמרנו בשיעור הקודם, שלא יחשבו האנשים שהקב"ה כילה בשבת את מעשיו וכו', אבל אנחנו כבר מגלים דעתנו כך במקומות אחרים. אבל כאן, לפי הנוסח, לא התאים לעבור מיום השביעי, ולחזור ליום הששי.

לפענ"ד אלו הם תירוצים טובים, לפחות חלק מהם, בכדי ליישב את השיטה הזאת.

ויכולו. בזה פתחו גם האשכנזים, מתחילים ויכולו, אינם מוסיפים יום הששי. קהילות שהוסיפו יום הששי, מכל מיני סיבות, כגון בכדי שיהיה שם הוי"ה בראשי תיבות, ועוד כל מיני חשבונות. טוב, בקידוש אפשר, אין בעיה. וכן אחרי התפילה, לפני ויכולו. אבל באמצע התפילה? בתוך נוסח התפילה? אולי אתה משנה בכך את המטבע, או מעין זה, קרוב לכך. שמא זהו הפסק. בתוך התפילה, לא רצו להוסיף דברים אחרים.

ותירה מכך, הרי ישנם כאלה המתנגדים אפילו להגיד זאת אחרי התפילה. יש כאלה האומרים כי רק בקידוש מוסיפים יום הששי. וישנם כאלה האומרים אפילו שזהו שיבוש, כלפי אלה האומרים את זה אחרי התפילה. קל וחומר שבתוך התפילה, הם לא יסכימו. מובן שהדבר הולך לפי דרגות.

בספר לקראת שבת [ח"א דף רנ"ז, פרק ט"ז הערה 27] כתב כך, הנה השלמי חגיגה כתב, שאין להתחיל מיום הששי ויכולו כמו בקידוש, כי נראה מדברי הטור ושאר הפוסקים, דדוקא בקידוש אמרין ליה, כדי להשלים לע"ב תיבות, כמש"כ הפוסקים. אבל בערבית לא אָמְרוּ אדם מעולם, אלא יתחיל ויאמר בעמידה ויכולו השמים בלבד. וכן הסכים המגיה שם, ע"פ דברי התולעת יעקב שכתב שאומרים ויכולו בעמידה ולאחר העמידה, ובכל אחד זה ל"ה תיבות, כדי להשלים מנין ע' כנגד ע' עטרת שנוטלת הכלה בער"ש, וכ"כ הקמח סולת והכה"ח פלאגי ובחס"ל דההמון העם טועים בזה – הוא אומר כי אלה האומרים כך הם טועים – וגם הכה"ח (סופר) סימן רס"ח ס"ק ל"ז הביא דבריהם, וכ"כ בנתיבי עם, אלא שמנהג כמה עדות מצפון אפריקה, וביניהם יוצא מרוקו, נהגו להתחיל מיום הששי – זהו כפי שגם אנחנו התימנים נוהגים – וטעמם ע"פ מש"כ הרמ"א סימן רע"א סעיף י' לענין קידוש, שמתחילים יום הששי כדי להשלים שם הוי"ה, וה"ה כאן. וכ"כ בקונטרס נהגו העם, וכן הוא הנוסח בסידור תפילת החודש (ליורנו) בסוגריים.

השלמה לגבי דעת הרב פעלים שהביא בשם ספר יבין ובוועז כי הדין של כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו' לא נאמר היכן שישנו טעם אתנחא או זקף, יישוב מרן שליט"א על קושיות האחרונים בזה, ותשובות לשאלות שנשאלו לגבי הכלל שישנו הבדל בין אתנחא שהיא 'כסדה' לבין אתנחא באמצע פסוק.

החידוש העצום שהפוסקים דנים בו, כי העניין של כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', גם אתנחא וזקף קטן נחשבים לפיסוק הפסוק, ולפי זה מתרצים הרבה דברים. בפרט החידוש הזה תפס אותו עיקר בשו"ת רב פעלים, עוד מעט נראה כי ישנם שלא מסכימים לזה, אבל המקור לכך הוא בשו"ת יבין ובוועז [חלק שני] הכותב כך.

בהתחלה הוא כותב על כך, אמת ויציב ונכון הוא, שאין לומר אמת אמת שתי פעמים. לכן אנחנו אומרים, וכן הש"צ אומר, 'אמת' פעם אחת בלחש, ואח"כ בקול רם, אבל לא פעמיים. דבגמרא בפרק היה קורא [ברכות דף י"ד ע"ב] שאלין, חוזר ואומר אמת, או אינו חוזר ואומר אמת? רבי אבהו בשם ר' יוחנן אמר, חוזר ואומר אמת. רבא אמר, אינו חוזר ואומר אמת.

ההוא דנחית קמיה דרבא, אמר אמת אמת תרי זמני. אמר רבא, כל אמת אמת תפסיה להאיי. זה כמו השוטים, החוזרים על הדיבורים שלהם. כך מסביר רב האיי גאון. מה אתה חוזר על אותה המלה? הדבר אינו מתאים.

ומדמייתי תלמודא להאיי עובדא, משמע דהלכתא כרבא, והכי פסקי רבואתא ז"ל. לפיכך אין צריך לחזור ולומר כי אם 'אני יי' אלהיכם' לבד, לפי ש'אמת' אינו מן המקרא, ואמאי משלים ביה.

הרי לפי המדרש, צריכים להיות רמ"ח תיבות בקרית שמע, ומשום הכי צריך להשלים שלוש תיבות. וכידוע, אנחנו מוסיפים, יי' אלהיכם אמת, כך מסקנת הפוסקים, הב"י וכל גדולי ישראל, וזהו העיקר, וכך נפוץ כיום בכל קהילות ישראל, ג' התיבות הללו עפ"י הוזה"ק.

אבל בעל יבין ובוועז – זהו מה"ר צמח ב"ר שלמה דוראן זצ"ל – אינו מסכים לכך. לדבריו,

צריכים לחזור על המלים 'אני יי' אלהיכם', וזה ישלים את רמ"ח תיבות. והסיבה היא, כי 'אמת' זה לא מן המקרא. אתה רוצה להשלים לקרית שמע, ומוסיף את המלה 'אמת' שהיא מן הברכה? הרי זה לא מקרית שמע?

ואותן שכתבו שצריך להשלים מנין רמ"ח תיבות, אומרים שמחזירין 'אני יי' אלהיכם'. אבל להחזיר 'אמת' ולהשלים בו, אינו מן השם. שהרי הרמ"ה ז"ל גער באותם שמשלימין ב'אל מלך נאמן', חדא שהיא הפסקה, ותו דלא אמריה משה, ולא אמרו יעקב. איך נשלים? וכן הדין בהשלמת 'אמת'. אבל ההשלמה היא, ב'אני יי' אלהיכם', בג' תיבות אלו.

ויש מי שאמר שיש להתחיל מראש הפסוק, משום דבגמרא בפ' בני העיר [מגילה דף כ"ב ע"א] אמרי' כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה, ואיך נפסוק אנחנו הפסוק ללא צורך? ועוד, שבכלל מאתים מנה. ואם אנו צריכים להשלים רמ"ח תיבות, ולא חסר אלא שלוש וקרינן שש, הרי השלמנו רמ"ח, ומה צורך להפסיק הפסוק ולעבור על דברי חכמים שאמרו כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה?

איך אתה עושה כך? הרי צריכים לומר מהתחלת הפסוק, ואי אפשר לקרוא חלק מן הפסוק.

וכן היו נוהגים א"ז הרשב"ץ ז"ל וא"א הרב ז"ל וא"ח הרב רבי צמח ז"ל, כשהיו עוברים לפני התיבה, שלא להפסיק הפסוק, ומתחילין מ'להיות לכם לאלהים', והיו סומכים אמת לויעיב, לא לאלוהיכם, וכן יראה שהיא דעת חכמי האמת לסמוך אמת לויעיב וכו'.

מי שקורא את הדברים, איננו מביין, כי לכאורה 'לא רישיה סיפיה, ולא סיפיה רישיה'.

הוא אומר, כי בגלל דין כל פסוקא דלא פסקיה וכו', נחזור מהתחלת הפסוק. ובסוף הוא אומר, שכך הם היו נוהגים, להתחיל מ'להיות לכם לאלהים'. הכיצד? הרי הפסוק הוא, אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם ובמדבר

אבל הוא כותב, עד שבני, ישמרהו אלהים ינחנו בדרך אמת – הבן שלו מצא תירוץ לכך – ואמר, שבמלת מצרים יש זקף קטון, ופיסוק טעמים הלכה למשה מסיני, כמו שנזכר בפ' אין בין המודר נדרים דף ל"ז ע"ב, א"כ בטוב אמר כאן הרב ז"ל כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', ר"ל אותם המתחילים י"י אלהיכם אמת פסקו הפסוק במקום שלא פסקו משה, אבל הם סומכים על מאמרי הזוהר וכו'.

הפלא ופלא. מה הבעיא? ישנו זקף קטן. כתוב כל פסוקא דלא פסקיה וכו', בסדר, גם זקף קטן נחשב הפסק.

לכאורה, זהו תירוץ מצויין. אבל, נהיתה מזה קושיא עוד יותר גדולה. אם אתה מחדש לי, שזקף קטן זה נחשב ג"כ פיסוק, אז קל וחומר אתנחא. הרי אתנחא, היא יותר אמצע של פסוק. ובנדון דידן, האתנחא היא במלים 'להיות לכם לאלהים', במלה האחרונה. א"כ למה אתה אומר לחזור על שש תיבות? אדרבה, תחזור רק על 'אני י"י אלהיכם'?

זאת קושיא אשר עמדו עליה בהרבה ספרים, למשל המגיה על פירוש הרשב"ץ למסכת ברכות [דף פ"ט], זהו הרד"צ הילמן, הוא כותב עליו בזה"ל, ותירוצו תמוה, שהרי במלת 'אלהים' יש אתנחא, ומוטב להפסיק שם, מלהפסיק במלת 'מצרים' ולצרף 'להיות לכם לאלהים' אל 'אני י"י אלהיכם', שהוא מנוגד ממש לפיסוק הטעמים, וכנגד משמעות הפסוק. וצריך עיון גדול.

הגאון הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר נחלק עשירי סימן י"ב כותב כך, חזות קשה הוגד לי, כי ראיתי בשו"ת יכין ובוועז ח"ב (סי' ב') שכתב, שיש מי שאומר שבסיום ק"ש, יש להתחיל מראש הפסוק, להשלים רמ"ח תיבות, משום דאמרינן בגמ' כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ואיך נפסוק אנחנו הפסוק לחזור רק אני י"י אלוהיכם אמת, ולעבור על דברי חכמים שאמרו כל פסוקא וכו'. ואף שלא חסר רק שלוש תיבות להשלים רמ"ח, מ"מ בכלל מאתים מנה וכו'.

ט"ו, מ"א. ואתה אומר לי, להתחיל את הפסוק, מ'להיות לכם לאלהים'. הרי זהו אמצע הפסוק?

ואי אפשר להגיד שזאת טעות, כי הוא אומר כך במפורש. הרי הוא מסביר, כי אם הסיבה לחזור מ'להיות לכם לאלהים' היא בכדי להשלים שלוש תיבות, ולמה חוזרים על שש תיבות, 'להיות לכם לאלהים' אני י"י אלהיכם? אלא הוא אומר, זה לא חשוב, הדבר אינו מפריע, כי 'בכלל מאתים מנה'. אבל אם תחזור מהתחלת הפסוק, הרי זה ארבע עשרה תיבות. ברור שהוא מדבר, רק על שש תיבות. א"כ הדבר אינו מובן.

בא אחד מצאצאיו, וכותב עליו הגהה כדלקמן. אמ"ה – זה ר"ת אמר המגיה, או אמר הכותב, או אמר המעתיק – להיות שהרב ז"ל זכר דרך האמת, המאמר מהזוהר הנזכר במדרש רות, שמשם למדו השלמת ש"ץ רמ"ח, נר' ממנו שצריך שיאמר ה' אלהיכם אמת דוקא.

עוד מה שאמר כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', הנה תחילת הפסוק אינו מלהיות לכם לאלהים, אינו אלא – כנראה ישנה כאן טעות, וצ"ל 'אלא אני' – אלא אני י"י אלהיכם.

א"כ לפי דברי הספר, שאז כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', משם אנו צריכים להתחיל, לא מלהיות לכם לאלהים, שהוא אמצע הפסוק. והענין הזה, כבר זכרו אבי בעל הספר זלה"ה, וסובל דברו גם הקושיא הזאת. הוא אומר שאיננו מביין, הרי היכין ובוועז בעצמו כותב את השאלה של כל פסוקא דלא פסקיה וכו', אז מה שאתה שואל עליהם, תשאל על עצמך.

וכבר נשאלתי על הענין הזה, ועמדה בפני הקושיא כהר גבוה, להיות מבואר הענין, שתחילת הכתוב הוא אני ה' אלהיכם.

לא הצליח לתרץ את השאלה הזאת, משהו כאן מוזר. מי לא יודע שהתחלת הפסוק היא 'אני י"י אלהיכם' זהו 'הר גבוה'. הוא נשאר במבוכה.

הוא מביא את מה שהקדמנו בשם היכין ובוועז מקודם, וכך היו נוהגים אדוני זקני הרשב"ץ וכו', והוא מביא את המגיה וכו'.

והוא מוסיף כך, וכיוצא בזה כתב בשו"ת הרשב"ש [סי' ל"ז] שאין לחזור אני י"י אלהיכם, אלא מלהיות לכם לאלהים, משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה וכו', ומה צורך להפסיק הפסוק, ולעבור על דברי חז"ל שאמרו כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. וע"ע שם סי' תל"ח.

ובשו"ת רב פעלים [ח"א סי' י"א] כתב בזה"ל, וראיתי להחתם סופר [א"ח סי' י'] שהביא מספר מגן גיבורים שהביא חידוש מספר יכין ובוועז, דהיכא דאיכא אתנח או זקף קטון פסקינן, דחשיב פסקיה משה ואין חשש בזה וכו'.

דיברנו על הרב פעלים הזה, לא נחזור על הדברים, רק נאמר את השורה התחתונה שכתב הגאון רבינו יוסף חיים, ונראה טעם זה נכון ויציב, וגברא רבא אמר מילתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה. הגרי"ח משבח את התירוץ הזה.

מעיר על כך בשו"ת יבי"א בזה"ל, והנה אחר כל דברי השבח האלה, עדיין הדבר תמוה, כי מדוע העירו בתשובה שם על החוזרים רק "אני ה' אלהיכם", משום כל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', הרי לפני כן יש אתנח במלת "לא להיחם" שהוא יותר מפוסק מאשר זקף קטון, ואע"פ כן הקשו עליהם מההיא דכל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. א"כ כל שכן שאם חוזרים ממלת להיות לכם לאלהים, דלא מהני, שלפניו יש במלת מצרים זקף קטון בלבד. ואיפה הלך הכלל דכל פסוקא דלא פסקיה משה וכו'. ומדוע היה נוח לו לחזור ממלת להיות לכם וכו'. הלא אדרבה, יותר טוב לחזור רק אני י"י אלהיכם, שיש אתנח לפני זה. וצריך עיון.

היה לכאורה תירוץ, ולבסוף התירוץ סיבך יותר את העניין.

ממשיך היבי"א וכותב, ואין לנו אלא לומר שהרשב"ץ והרשב"ש היו חוזרים מתחילת

הפסוק. וכמו שסיים הרשב"ש [סי' ל"ז] וז"ל, "שראו לגעור במי שמתחיל באמצע הפסוק, משא"כ בקורא כל הפסוק כולו, וכן היה נוהג א"א הרשב"ץ". ושלא כמ"ש בס' יכין ובוועז, שהיו חוזרים מתיבות להיות לכם לאלהים וכו'. ואף שבשו"ת הרשב"ץ [ח"ב סי' רל"ז] כתב, שבספרד נהגו לחזור 'אני י"י אלהיכם', וכ"כ בשבלי הלקט [ס"ס ט"ז], מ"מ הוא ז"ל נהג לחזור מתחילת הפסוק ועד סופו וכו'.

בקיצור, הוא אומר כי זאת טעות, מי שכתב זאת הוא לא הבין, הם לא חזרו מלהיות לכם לאלהים, הדבר אינו יכול להיות, אלא חזרו מתחילת הפסוק ממש, ארבע עשרה מלים. ואם תאמר, הרי כתוב 'שש' אינני יותר כיצד הוא מסתדר עם המלים הללו, אבל מוכרחים להסביר כך, שישנה כאן איזו טעות או בלבול.

זאת המסקנא שלו, שהם לא התכוונו לחזור רק מלהיות לכם לאלהים אני י"י אלהיכם, אלא ממש מהתחלת הפסוק, כי אחרת הדבר אינו מובן. לא יכול להיות שזקף קטון יהיה יותר מאתנחא.

ועתה הוא בא ומקשה, ועכ"פ מה שהעתיק בשו"ת רב פעלים הנ"ל, בשם יכין ובוועז, שכל שיש פיסוק טעמים של זקף קטון או אתנח, חשיב פסקיה משה, אינו מדויק.

הרי ההיפך, נכון שאתנחא זה יותר מזקף קטון, אבל היכין ובוועז לא כתב אתנחא אלא זקף קטון. כיצד הגרי"ח כותב בשמו, 'זקף קטון או אתנחא'? היכין ובוועז לא כתב זאת. כי מדברי הרב יכין ובוועז מוכח דדוקא זקף קטון נחשב פסקיה משה, משא"כ באתנח.

מקוצר הזמן, אני מדלג כעת על קטע בתשובת היבי"א, בל"ג צריך לדבר עליו בנפרד, אבל אח"כ בסוף התשובה הוא כותב כך, והנה כל דברי הרב פעלים נכונים הם עפ"י מה שהעתיק מהחת"ס, (וכ"כ בעצמו אחרי ראותו דברי הרב יכין ובוועז במקורם), דאתנח או זקף קטון חשיבי פסקיה משה. אבל לפי מה שכתוב לפנינו ביכין ובוועז, מבואר דלא ניחא ליה הכי לגבי אתנח, אלא רק לגבי זקף קטון.

האמת היא, כי נכון שהיכין ובוועז לא דיבר במפורש על זקף קטן, ויוצא מדבריו כי זה על זקף קטן, אבל אין ראייה מדבריו שזה גם על אתנח. אבל מהיכן הכניסו כאן אתנח, כביכול בשם היכין ובוועז? זה בעצם לא בא ממנו, הוא לא כתב זאת במפורש, אלא מהמגן גיבורים.

המגן גיבורים הוא הראשון שהביא את היכין ובוועז. החתם סופר הביא את המגן גיבורים, וגם החת"ס מביא בשמו 'אתנח או זקף קטן', והרב פעלים נמשך אחריהם. כי הרי ברור, שאם מישו יגיד שזקף קטן הוא פיסוק, אז ק"ו שאתנחא. וכך היה פשוט למגן גיבורים. ולכן כאשר הוא שאל שם לגבי פסוקים של זכרות עמו הברית', כי בברית מילה הם היו נוהגים להפסיק את הפסוקים, אז הוא מתרץ זאת על פי זה. ברור לו, שאם כך לגבי זקף קטן, אז ק"ו שלגבי אתנח. פשוט לו שזה היינו הך, אצלו זה בכלל לא היה נדון. ממילא הרב פעלים נמשך אחרי זה.

בזמנו כבר הסברנו ברוך ה' את התירוץ על כך, איך יכול להיות שהיכין ובוועז מדבר על זקף קטן, שזה נחשב פיסוק, ואילו לגבי אתנח הוא כביכול אינו פיסוק. אמרנו שהדבר פשוט מאד, כי הניגון של אתנח בסוף פסוק, כפי שאמרנו אצלינו זה נקרא 'כסרה' – דהיינו שבירה. אם הם היו נוהגים כפי שאנחנו, מובן כי כאן הם לא החשיבו זאת פיסוק.

זהו תירוץ הפלא ופלא. חושבני כי זהו תירוץ לאמיתה של תורה. כי בפסוק 'להיות לכם לאלהים', נכון שזהו אתנח, אבל הוא לא מתנגן, לא מנגנים אותו, לכן בפסוק הזה, הזקף קטן הוא העיקרי.

במלים אחרות, בודאי שאתנח הוא מפסיק, ועוד יותר מזקף קטן, אבל בנ"ד לגבי הפסוק הזה, הדבר אינו מתאים, כיון ששם אי אפשר להגיד שזהו פיסוק, מאחר שהניגון שלו אינו מפסק, והפיסוק העיקרי כאן הוא הזקף.

אם הדבר כך, אזי אמת אמרו, והכל יפה מאד.

לגבי מה ששאל ביבי"א על הרב פעלים, למה הוא אומר למסקנא לדינא רק אתנח ולא זקף

בעת התמיהה היא על רבינו יוסף חיים, כיצד הוא כותב בסוף בשם היכין ובוועז, 'אתנחא או זקף קטן', שזהו דבר שאינו מדויק, ובסופו של דבר הרב פעלים כותב, כי נכון שכך אומר היכין ובוועז, אבל אינני מקבל זאת אלא רק לגבי אתנח, אבל לא לגבי זקף קטן, כי כוח האתנח הוא יותר מזקף קטן.

אף שהסברא בזה תמוהה, שאדרבה האתנח יותר מפסיק מאשר זקף קטן, אלא שאנו משוים דין זקף קטן לאתנח, וכמו שפירש רש"י במס' חגיגה (דף ו' סוף ע"ב). אמנם הגרי"ח בסוף התשובה כתב שאין לסמוך להלכה על טעמו של הרב יכין ובוועז, אלא רק אם יש אתנח, ולא במקום שיש זקף קטן. כי מצינו משפט האתנח, שדינו ממש כמו סוף פסוק, כמו הרמז הידוע כי אפ"ס כסף, ר"ת אתנח סוף פסוק, שהניקוד סגול משתנה לקמץ, כמו גֶפֶן גָּפֶן, פֶּטֶן פֶּטֶן, פֶּסֶף פֶּסֶף וכיו"ב. משא"כ בזקף קטן, דליתיה להאיי כלל. להכי לא סמכין לעניין פיסוק הפסוקים היכא דאיכא זקף קטן בלבד. ע"כ.

ותנא דמסייע ליה, הוא הגאון רבי דוד פארדו בספר חסדי דוד על התוספתא (מנחות פ"ו, דף מ"ח ע"ב מהספר), דלא דמי כלל טעם דזקף קטן לאתנחא, דאתנחא היא מפסיק גמור, וחשיב כמו סוף פסוק, כידוע מן השינוי פֶּסֶף פֶּסֶף, משא"כ זקף קטן. ע"כ.

ולכאורה הרי יש כיו"ב גם בזקף קטן, כמו ותהי להם הלבנה לאָבֶן, הוא יהיה לי עֶבֶד, ירכיבהו על במתי אָרֶץ, וכיו"ב, והטעם שם זקף קטן. זה ידוע, כי לאו דוקא באתנח וסוף פסוק הסגול הופך לקמץ, לפעמים גם בזקף קטן הסגול נהפך לקמץ.

ולפי מה שהוכחנו (צ"ל שהוכיח החת"ס. העורך) מהגמרא [מגילה דף כ"ב ע"א] דלא מהני לא אתנח ולא זקף קטן לפסוק באמצע, יש לסיים כל הפסוק כשהוא דרך קריאה בתורה, אבל בדרך תפילה ותחינה לית לן בה. זאת המסקנא שלו.

ברצוני בס"ד ליישב את דברי הרב פעלים, כי חושבני שדבריו אכן נכונים.

קטן, הרי גם בזקף קטן יש קמץ, כגון והוא יהיה לי עבד.

אכן הדבר נכון, בודאי שזאת האמת, אבל זהו רק לפעמים. בדרך כלל, אתנח וסוף פסוק, זה בקמץ. אך זקף קטן, לפעמים הסגול משתנה לקמץ, אבל לא תמיד. זה פחות. לפעמים יש אפילו טפחא המשנה את הניקוד, למשל בפרשתנו [במדבר י"ג, ח'] לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשָׁע בְּיָדָיו. זאת טפחא, והיא שינתה את ניקוד הרי"ש מפתח לקמץ.

לגבי אתנחא וסוף פסוק, זה קבוע, כמעט קבוע, לא ממש קבוע, תשעים וחמש אחוז, שהסגול משתנה לקמץ. אבל זקף קטן, זה פחות. אינני יודע, כמה אחוזים? אולי שלושים אחוז. וטפחא לפעמים רחוקות, אינני יודע, אולי שני אחוז. בכל אופן, ישנו מהלך כזה.

א"כ הקושיא בעצם אינה למה הרב פעלים מחלק בין אתנחא לזקף קטן, כי בודאי שיש קמץ בזקף קטן. נכון שזה מצוי, אבל אי אפשר להשוות זאת לאתנח, כי באתנח בודאי שזה כך.

בכל אופן, השאלות על הרב פעלים הן מיושבות, נראה כי אמת הם אמרו, ולא יכול להיות אחרת. אי אפשר להגיד, כי היכן ובוועז התכוין רק לזקף קטן ולא לאתנחא. אי אפשר להישאר עם מסקנא כזאת.

צריך עוד להאריך על העניין הזה, ברצוני להסביר עוד כמה דברים על העניין, אבל אולי כעת נגע רק בנקודה נוספת קטנה. רציתי להעיר עוד על מה שכתוב באור תורה, ובספר אסף המזכיר, על כל הדברים האלה.

בזמנו לאחר שדיברתי לגבי העניין דלעיל, ואמרנו ליישב זאת בכך שאצל הרשב"ץ אתנחא לפני סוף פסוק זה לא משמעותי, אבל אה"נ כאשר תהיה אתנחא שהיא מתנגנת, בודאי שגם הוא יחשיב זאת לפיסוק, שאלו אותי על כך שתי שאלות.

אמרו לי, אם כן מה תאמר לגבי הנביאים, שלא מנגנים בהם את האתנחא.

עוד שאלו, מה זה משנה הניגון? הרי אתנחא עושה קמץ, ואפשר לדעת זאת – את הפיסוק – מן הקמץ, ולא מן הניגון.

אלו שתי שאלות שנשאלתי מצד האברכים שיחיו. וידידנו הבחור יהודה חרזי הי"ו שאל שאלה נוספת. הוא אמר לי, שבשיעור לבחורי הישיבות בליל ששי [עיין עלון 'תוצאות חיים' (73), שיעור עש"ק בהר ובחוקותי התשפ"א] אמרתי תירוען אחר, (דהיינו לא בגלל ה'כסרה', דהיינו השבירה), אלא שהרשב"ץ לא רוצה להגיד 'אני י"י אלהיכם', כי המלים הללו כתובות פעמיים בפסוק. הרי כתוב 'אני י"י אלהיכם' בהתחלה, וגם בסוף. לכן הוא לא רצה להגיד, מ'אני י"י אלהיכם', כי אז לא נדע מה אני אומר, את הסיפא או את הרישא? אתה אומר, כי בגלל כל פסוקא דלא פסקיה וכו', אז תגיד מאתנחא, אבל כשאני אומר מ'אני י"י אלהיכם', אדרבה זה נהיה יותר גרוע, כי אולי זה התחלת הפסוק, ואז ודאי שלא פסקיה משה.

ואכן נכון, אמרתי לבחורים היקרים בזמנו כך, כי עדיין לא היה לי את התירוען הזה של ה'כסרה', מה שדיברנו בשיעור השבועי במוצש"ק. אבל אח"כ זכינו לחידוש זה, ונראה לי התירוען הזה לאמיתה של תורה, כפי שאמרתי מקודם. בגלל שהתירוען ההוא, נשמע תירוען דחוק.

ובפרט אם הם היו קוראים קרית שמע בטעמים, אזי אפשר לדעת האם אני אומר את הסיפא או את הרישא. לפי הניגון אפשר לדעת. אם הם סברו כדעת רבינו יונה. כמדומני שהרשב"ץ והיכין ובוועז וכו' הם צאצאים של רבינו יונה, של הרמב"ן, אז מסתמא הם נהגו כמוהו. א"כ לפי הניגון אפשר לדעת, האם זהו הסיפא או הרישא.

חוץ מזה, גם אם הם לא קראו ק"ש בניגון טעמים, אבל יותר מסתבר אם אדם אומר תיבות 'אני י"י אלהיכם', הוא מתכוין על הסוף. למה להבין על ההתחלה? כאשר חוזרים, מתכוונים על מה שאמרתי בסוף. אני מכפיל זאת.

מיוחד גם בהפטרה המורה על הפסקה גדולה. לא מסתבר שזה בעין זקף וכיו"ב.

אפילו במגילות, כגון שיר השירים וקהלת, העולם לא עושה זאת, לא מבדילים כלל. אבל מי שיכול לדייק, שיעשה ניגון יותר מפוסק.

לגבי הטענה, שאם ישנו קמץ באתנח, מכך אפשר לדעת. ראשית, זה רק לפעמים, לא תמיד ישנו קמץ באתנחא, הרי לפעמים ישנו מלים שלא שייך לעשות בהם קמץ, וכפי שאמרנו זה גם לא מראה תמיד על הפסק. בכל אופן, לגבי הקמץ, נכון שהקמץ הוא גבוה, אבל כאשר אומרים כל פסוקא דלא פסקיה וכו', צריכים פיסוק שמרגישים אותו בניגון, לא לפי הניקוד. אם ישנו ניגון, אזי נחשב שפיסקת. אבל אם לא חילקנו, לא חילקנו.

אשלים כעת מה ששכחתי מקודם להסביר, כי כאשר היב"א הביא את היכין ובוועז, נראה לי שהוא העתיק אותו בטעות, וכפי הבנתו. וזה מה שגורם לו הקושי. הוא כתב פעמיים בשמו, 'לחזור רק אני י"י אלהיכם', 'אני י"י אלהיכם', אבל מי שידייק בתשובת היכין ובוועז, יראה כי הוא לא בא לשלול את 'אני י"י אלהיכם', אלא ההיפך, הוא בא לשלול את אלו האומרים 'י"י אלהיכם אמת', לכך הוא מתנגד. אבל לגבי אני י"י אלהיכם, אדרבה, הוא רוצה שכך יגידו, זאת השיטה שלהם. דהיינו, או 'אני י"י אלהיכם', או כפי שהוא מעדיף, מ'להיות לכם לאלהים'. אבל הוא לא בא להתנגד לכך.

כשהוא בא לחלוק מטעם כל פסוקא דלא פסקיה וכו', זה לא על 'אני י"י אלהיכם', כי אז הוא היה חייב להתייחס לאתנחא, אלא הוא התייחס רק לאלה האומרים 'י"י אלהיכם אמת', שזה בודאי נגד פיסוק הפסוקים. לכן הוא בא ואומר, לחזור ממקודם.

בלי נדר עוד נוכיח ונבסס זאת. אבל בגלל שהיב"א הבין כך, הדבר לא הסתדר לו. הוא כתב בשם היכין ובוועז, 'אני י"י אלהיכם'. אבל מי שיראה במקור, המלה 'אני' אינה כתובה שם. הוא בא להתייחס רק לאלה שאמרו בלי 'אני', אלא אמרו שלוש תיבות 'י"י אלהיכם

ולגבי השאלה הראשונה ששאלו, מה נעשה לגבי הנביאים, שאין שם אתנחא.

האמת היא, כי כידוע אני עושה בנביאים גם ניגון של אתנחא. 'העולם' אצלינו לא עושים זאת, אבל כתבתי בשו"ת עולת יצחק וחלק ב' סימן ק"ד דף קפ"ד כך, ואגב יש להעיר, שאין לנו מסורת על ניגון מיוחד לאתנחא בקריאת נביאים, משא"כ בתורה. אבל אצל אנשי מחוז שרעב שמעתי לה ניגון מיוחד, וקלטתי אותו מהם, מפני שנראה לי שהחזיקו בו לנכון, ואכמ"ל.

כך שמעתי לפני כחמשים שנה מחמי, הר"ר שאול שרעבי זצ"ל. הוא התפלא שאני קורא ההפטרה בלי להטעים את האתנחא. שאל אותי, איפה האתנחא? אמרתי לו, מה? ואז הוא אמר לי, לא, בודאי שיש לזה ניגון.

לא ידעתי זאת, עד אז. למדתי וקלטתי את הניגון הזה. ומאז אני קורא כן. כדרכנו לקבל האמת, והשי"ת ידריכנו תמיד בדרך אמת.

שאלה מהקהל: מה שהרב אמר כי יהודי שרעב מנגנים אתנחא בנביא, איך זה מסתדר עם מה ששמעתי שכאשר היו באים מהם לצנעא ועולים לתורה, שמעו אותם מנגנים כל הטעמים המעמידים בניגון אתנחא, והיו מתפללים על כך. ואולי לא בכל המקומות בשרעב קראו כך, או שמא בנביא הבדילו?

תשובת מרן שליט"א: כנראה חל כאן חילוף בין אנשי מחוז ביצא, לבין אנשי מחוז שרעב. בכל אופן ידוע לי על מחוז ביצא, שמעתי מהם, שכל המעמידים הם מנגנים באתנחא. הכל אתנחות. בכל אופן זה דוקא בקריאת ס"ת, ואנחנו מדברים על הפטרה. יתכן שגם הם עצמם, לא כולם כך, כי לאחר מכן שמעתי מאנשים אחרים משרעב שגם הם אינם מנגנים אתנחא בהפטרה.

חושבני כי אצלינו נשכח הדבר הזה, [מרן שליט"א מרגיש זאת], זהו ניגון 'יורד'. זה לא ניגון שונה לגמרי, רק לא שמים לב, ועושים את כל הטעמים המעמידים אותו הדבר. לכן, לאמיתו של דבר, צריך להיות לאתנחא ניגון

אמת, והוא בא לשלול אותם משתי סיבות. א' אמת זה לא חלק מקרית שמע, אלא חלק מן הברכה. ב' כל פסוקא דלא פסקיה וכו'. לכך הוא מתנגד.

[כעת עלה ברעיוני דבר חידוד. אם יונח כדעת הסוברים דכל פסוקא וכו' שייך גם כשקוראים פסוק בלא טעמים, יובן היטב מה שמצינו בכמה דרשות פסוקים, שהביאו חז"ל רק תחילת הפסוק בלא ציון וגו', אף שהדרשה היא מסיפיה דקרא. והיינו מפני שסמכו על הלכה זו, שבודאי הקורא יקרא את כל הפסוק, וממילא יבין את הדרשה. ואין לדחות הלא גם בזמננו לא הכל היו בקיאים להשלים הפסוק מזכרונם, שהרי זה קשה גם בלאו הכי. גם לכן כתב רש"י מקרא הוא וכו' עד וכו', כמובא בשיעורים הקודמים, כדי שהקורא לא יפסיק באמצע הפסוק, אם מחמת שיסבור שהם שני פסוקים, אם מחמת שיסבור שהסוף הם דברי רבי אליעזר. אך לכאורה יש לדחות, דאם כן הוה ליה לרש"י לכתוב פסוק הוא. כי מקרא, כנראה יכול להתפרש לאו דוקא פסוק שלם או פסוק אחד. ואולי כבר הביא מעכ"ת כזאת, אך כנראה בדברי יש תוספת נופך. עוד עלה בדעתי דלא אמרו כל פסוקא וכו', אלא כשקורא כמה פסוקים, שאז על ידי שפוסק באמצע, סותר את חלוקת משה. מה שאין כן כשקורא מעיקרא רק חלק מפסוק, מאיזו סיבה שתהיה, שאז מובן שלא בא לומר ששם הוא ההפסק. וזה מתרץ כמעט את כל המקומות, מלבד כגון יום הששי וגו'. איתמר].

יותר מחמשים טעמים שנאמרו ונכתבו בעבר ע"י מרן שליט"א לגבי עניין תליית ביצת בת יענה בבית הכנסת, כגון הטעם שכתב מהר"ש בדיחי זצ"ל בספרו עולת שלמה כי הדבר בא להזכיר מניעת הדיבור בבית הכנסת ושמירת קדושת ביהכ"נ, תגובה למי שפקפק על עניין זה, ודחיית דבריו התמוהים, דוגמאות לאלו המקלקלים לצערנו את הגדרים וההרחקות הראויות בדורינו, ומסקנת מרן שליט"א כי אין צריך להניח רק ביצה אחת אלא עדיף יותר, ואפילו חמש ביצים בכל בית כנסת.

בשלחן ערוך המקוצר [הלכות קדושת בית הכנסת, סימן כ"ו בעיני יצחק ס"ק ד'] כתבתי בס"ד כך, ובהרבה מקומות נהגו לשים בבית הכנסת כמה ביצים שלבתי הענה, ועיקר הטעם אינו משום נוי, אלא רמז יש בדבר כדאיתא בספר שפתי כהן פר' תזריע על פסוק ואם נקבה תלד וז"ל, הנעמה מטלת ביצים ומניחתם במקום גבוה, ועומדת במקום רחוק כנגדם, ומבטת ורואה בהם ואינה מסיחה דעתה מהם, ובאותה הבטה עושה פירות שיוצאים האפרוחים. ואם תבוא שום חיה ומפסיקה, (הורגים) [הורגת] אותה, לפי שנעשו הביצים מוזרות.

ולזה נהגו לתלותם בביהכ"נ, לומר שעיקר התפילה שתתקבל ותעשה פירות, היא הכוונה, ולא יהיה דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים, שהוא עומד כנגדו ומדבר עמו לנוכח ואומר ברוך אתה ה' ע"כ. גם בספר בן יוחאי מענה א' כתב שמנהג בני ספרד לתלות ביצה מבת היענה בביהכ"נ לעורר הלבבות להשגחת אבינו שבשמים עלינו. וע"ע למהרש"ב בעולת שלמה ויקרא י"א, ט"ז.

בזמנו [שיעורי מוצש"ק סוף שנת התשע"א] דיברנו באריכות על הנושא הזה, והבאנו עשרות טעמים, חלק מן הספרים והרוב ממה שחידשנו בס"ד, כי נראה אצל כולם שלא היה לכך טעם ידוע ומקובל, למה עשו את זה, לכן כל אחד מהמפרשים נתן טעם מעצמו, הביאו הסברים לעניין הזה.

אחד מהם, כתב מהר"ר שלמה בדיחי זצ"ל בספרו עולת שלמה [פרשת שמיני] בזה"ל, עוד טעם אחר קיבלתי, למה תולין את הביצים בבית הכנסת, כדי שיראו אותן הנכנסים, ולא ישיחו שיחת חולין בבית הכנסת, ויהיו דומין לביצה שאין לה פה. כאשר רואים את ביצת בת היענה [מרן שליט"א מתבונן בביצה התלויה מעל ראשו לפני ארון הקודש. העורך]. ביצה כזאת גדולה, ובכל זאת אין לה פה. כך האדם ישתוק משיחת חולין, כמאן דלית ליה פומא, ובוזה מדבק מחשבתו בהקב"ה, ומתפלל בכוונה.

ידידנו הרב אורן בן שמעון שליט"א, כתב ופירסם כך, המנהג הידוע לתלות ביצת בת יענה בהרבה בתי כנסיות בתימן, כנראה אינו עולה על יותר ממאתים שנה, זאת באשר מקור הנהגה זו הינו מספר 'מדרש תלפיות' (ענף בעלי חיים צ"ז): לרבי אליהו האתמרי הכהן בעל ספר 'שבט מוסר', שהיה נפוץ בהרבה מקומות בתימן. וחכמי תימן בדורות האחרונים הרבו להזכירו בחיבוריהם, כגון ספר מנחת יהודה (גזפאן), זרע יעקב ועוד.

וכן מזכירו מהרי"ץ בתכלאל עץ חיים מספר פעמים, ועל אף זאת אינו מעיר כלל שכך המנהג אצלנו, ולא מילתא זוטרתא היא כלל, זאת היות שמשמע מכך שלא נהגו בזמנו כן. וגדולה מזו אף לא ראה כלל להנהיג בעיקבות האמור בספר זה, שיש לתלות ביצים אלו בבתי כנסיות. זאת לאמור לנו, שלא ראה לקיים הדבר להנהיגו, על אף שנרמזו בו טעמים נכבדים.

ומקורו של בעל מדרש תלפיות, הינו מספר 'שפתי כהן' למרדכי הכהן שהיה תלמיד ר' ישראל די קוריאל, מגאוני צפת בזמן מרן הבית יוסף. ואף על פי כן לא ראה מהרי"ץ להנהיג זאת. וממילא יש לומר שכל ההנהגה שפשטה ברחבי תימן, אם נעשתה על פי מדרש תלפיות כאמור, לא נעשתה אלא לאחריו ואילך. ויש להעיר שמדרש תלפיות מציין לשפתי כהן פרשת שמיני, ואינו כן אלא בפרשת תזריע, ואדרבא שם בפרשת שמיני, נזכר היען לשלילה שזונח את גוזליו בעת צרה, כמו שנאמר במגילת איכה פרק ד' פסוק ג' – 'בת עמי לאכזר כיענים במדבר'. היפך טעמו הראשון של בעל מדרש תלפיות, והעתיקו ר' אברהם חמוי ב'נפלאים מעשיך'.

והנהגה זו בבית כנסת, פשטה בעוד מספר מקומות בעולם כגון טורקיה, צפת ועוד.

ואפשרות אחרת לנוהג זה שבבית כנסת יש לומר, שהוא משום נוי וקישוט, משום צורתה וגדלה החריג, שידוע הדבר שבתימן היו רגילים לקשט בביצים אלו או בחיקויים העשוי מחרסינה, בכל עת שמחה כגון בחתונות, שעל

כך מהר"ש בדיחי אומר, שהוא קיבל (לא פירש ממי) שזהו הטעם. וממילא מובן, כי לכאורה למה צריך ביצה של בת יענה, אולי נתלה ביצה של תורנגולת, וכדומה. אלא התשובה היא, כי ביצה של תורנגולת בקושי יראו אותה, כי זאת ביצה קטנה. משא"כ ביצת בת היענה, שהיא הרבה הרבה יותר גדולה. זאת הביצה הגדולה ביותר מכל העופות, אין ביצה יותר גדולה ממנה, היא פי 24 מן הנפח של ביצת תורנגולת. ומכיון שבתי הכנסת הינם גדולים, אז צריך שיהיה היכר לזה.

חוץ מזה, שביצת תורנגולת היא בקלות תישבר. אבל קליפת הביצה של בת היענה, היא חזקה מאד.

כפי שאמרנו, ישנם עוד עשרות טעמים לעניין הזה. אולי נביא לעורך השיעור, שיעתיק וידפיס את מה שערכתי לעצמי בזמנו, כתבתי אז ארבעים וחמשה טעמים, ובסופו של דבר כנראה יש לנו בסביבות חמשים או ששים טעמים, רשמתי אותם והינם לפני [הערת העורך: רשימת הטעמים מצורפת בסוף החוברת]. חוץ מן הטעם, לעורר את הציבור שהעיקר היא הכוונה, וכן לרמוז שהקב"ה משגיח עלינו תמיד, ישנו עוד חידוש, דבר מעניין, כי ביצה של בת יענה היא גדולה וחשובה, יש בה הרבה מעלות, הדבר בא לרמוז שאם הש"צ אינו הגון, למרות שיש לו קול יפה והוא מנגן יפה, כיון שהוא טמא והפה שלו טמא, אזי לא להעמיד אותו לש"צ. וכהנה וכהנה. ישנם דברים ממש הפלא ופלא, דברים נשגבים. או שזה זכר לחרבן, אמה על אמה, כי כידוע היענים תמיד מזכירים אבילות. כמו כן לענות אמן יהא שמיה רבא וכו' בקול רם, כיון שהיענים צועקים, שואגים כאריות, יש להם קול חזק. וכו' וכו', המון טעמים.

הזמן קצר, הייתי מוסיף עוד טעמים שלא דיברנו בזמנו. אבל העיקר הוא, כי הסיבה שאני מדבר על כך שוב כעת, מכיון שבערב שב"ק התפלאתי לראות, שחכם אחד מפקפק בזה.

גבי הבד המיוחד שהיה פרוש לגב החתן והכלה, הנקרא 'סמאדר', היו תלויים ביצים אלו לנוי, וכן בחדר בו היתה שוהה היולדת גם שם היו תלויים, כך שלא יבצר לומר, שמעיקרא היו ביצים בבתי הכנסת לקישוט. ולאחר ראותם את האמור במדרש תלפיות רמזו את הרמז הנזכר, המובא ב'מדרש תלפיות'. וולהבדיל אלף אלפי הבדלות, גם בבתי תיפלתם של אותו האי"ש, נמצאים ביצי יענה לנוי וקישוט, כפי שראיתי מצויין בספרים העוסקים בעניין].

הוא מכניס כאן עוד טענה, ובכלל בעיקר תליית ביצה זו של עוף טמא במקום קדוש, יש לדון הרבה בהיתר הדבר, שאף שלא נאמרה מניעה הלכתית בכך, מכל מקום הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. ובפרט שעיקר לימוד איסור אכילת ביצת טמאה נלמד דווקא מביצת בת היענה, יעוין חולין ס"ד ע"ב.

הרמב"ם כותב שמכאן לומדים את כל הדין של 'היוצא מן הטמא – טמא', אבל לא ניכנס לכך כעת, כי ישנה מחלוקת בראשונים, איך לפרש זאת. האם זהו לימוד כללי, או לימוד רק על העניין הזה וכו'. יש בכך הרבה פלפולים. ובנפלאות מתורתך הרחבתי בס"ד.

נמשיך את תשובתו, וענין ביצי בת יענה, נשתכח לגמרי מאבותינו בעלייתם לארץ, הן מהיותם משמשים כקישוט ונוי, והן מצד תלייתן בבתי כנסיות. אולם בשנים האחרונות היה לה עדנה, בזכות הגר"י רצאבי שליט"א שעורר מאוד על הדבר, והוסיף לטעמים הידועים המנויים בספרים עוד עשרות טעמים שונים, העולים בסה"כ למנין מ"ה ה' אלדיך שואל מעמך.

ועתה שואלים הילכו, אם נכון הדבר לעשות כן בבית כנסת אצלכם. ואען ואומר, אם הדבר נעשה בהסכמת כל הקהל ואין עוררים על כך, ויש התעוררות מצידם לעשות כן, אין מניעה מלעשות כן. אולם לדידי העני נראה הדבר כמיותר, בהיות שעל פי כל הטעמים שנאמרו בתליית הביצה בבית כנסת, אין כל ענין סגולי המשפיע ומועיל בכל העניינים שנקשרו בו, כדי

שנזרו על הדבר, לאמור אף אם לא נבין אף אם לא נשכיל, תפעל היא את פעולתה המעולה. אלא ההיפך הוא הנכון, שהרבה עניינים ידועים בהלכות מורא מקדש ומהות התפילה הצריכים חיזוק ותיקון, ניתן לרמוז בה, מצורתה, או מעצם התהוותה, אולם אינם נלמדים לבד מעצם הימצאותה, כי אינם ניכרים בה כלל. כך שאם השאלה היתה האם להסירה ממקומה, היינו מורים שאין לעשות כן. אולם לתלותה שם מלכתחילה, לא ראינו כל טעם בדבר, ש"מה יתן לך ומה יוסיף לך'.

ואם אכן הרצון הינו לקיים כל הני מילי מעלייתא שנקשרו בה, ראוי הוא לערכם לידה או בסמיכות לה, על גבי לוח אחד לאחד, כדי שנבין להשכיל על הדבר. אולם ללא זאת, לא הרווחנו מאום מעצם מציאותה הסתמית, שעומדת במקומה נאלמה מבלי מענה.

מכל התשובה הזאת, שכמעט ואין בה כל חדש למי שיודע, זהו הדבר הכי נחמד, מה שכתוב כאן בסוף. אכן זהו רעיון טוב, לעשות שלט. האמת היא, כי אכן עשינו כך בזמנו, בני הרב שאול הי"ו פירסם בזמנו הרבה מן הטעמים האלה, בלוח המודעות של בית מדרשנו כאן, אבל אולי צריך שיהיה משהו קבוע.

אך לגבי כל הדברים האחרים, חוץ מן הדבר הזה, האמת היא שאני משתומם. ואגיד לכם, למה? אומר לכם דוגמא, בתורת הקדמה.

בזמנו, לפני שנים רבות, ידידנו הרה"ג דניאל קודיס שליט"א [כיום דיין בבית הדין הרבני], דיבר איתי על העניין של ברכת הגומל לנשים, אחרי לידה או מחלה. כידוע, ברוב תפוצות ישראל לא נהגו דבר זה, אך הגר"ע יוסף זצ"ל הנהיג זאת בזמנינו גם אצל הספרדים, והרב קודיס הוא בעיקר תלמיד שלו, ולאחר שקלא וטריא בעניין הזה אמרתי לו [וכמו שכבר העליתי בס"ד בש"ע המקוצר סימן מ"ז סעיף ט"ו] שאנחנו שוללים את העניין הזה, בעיקר מסיבות של צניעות, כי מבחינה הלכתית אנחנו סוברים שאין חובה בכך, מכיון שלא חייבו חז"ל נשים בברכות אשר יש בהם הלכות שצריכים ללמוד

‘התנדב’. אבל אין הדבר כן. הרי זה איסור לדבר בבית הכנסת, זהו עון חמור.

יש לנו עצה, על ידי הביצים של בת היענה. חושבני, כי אולי הנושא הזה הוא יעזור, שהאנשים יתעוררו כשיסתכלו. אם כן למה לבוא ולהחליש את הדבר. כי בכל הספרים הקדושים אשר מדברים על עניין זה, החל משפתי כהן ומדרש תלפיות וכו’, חושבני – אינני רוצה להגזים – אבל כנראה ישנם אולי עשרות ספרים מגדולי ישראל הכותבים לגבי העניין הזה. הדבר נהוג היה בארצות הספרדים, אצל האשכנזים זה לא היה, והאשכנזים המביאים זאת אומרים כי הדבר קיים בארצות תוגרמה, דהיינו בארצות השלטון התורכי. גם בארץ תימן, הדבר היה בהרבה מאד מקומות. לגבי מה שהא”צ כותב, ‘מאתים שנה’, שבתים לא היה מנהג זה לפני כן, חושבני כי אף אחד לא יכול לדעת אימתי הדבר התחיל. עוד מעט נראה זאת.

לא כל דבר שלא כתוב, זהו סימן שהוא לא היה. אם משהו יגיד לי, שהדבר היה אפילו בבית הכנסת של רבי דוד עדני בעל מדרש הגדול, או רבינו זכריה הרופא, מחכמי תימן הראשונים, או במצרים בביהכ”נ של הרמב”ם, אי אפשר לשלול זאת, מכיון שאי אפשר לדעת. אנחנו לא נביאים. מה שהרמב”ם אינו מזכיר איזה דבר, זה לא ראייה שדבר זה לא היה. לדוגמא, דיברנו בזמנו [שיעור מוצש”ק כי תשא התשע”ט] בעניין קיפול התפילין כמו כנפי יונה, הדבר אינו מוזכר כלל ועיקר ברמב”ם, אבל בנו מהר”ר אברהם כותב זאת בספרו המספיק, כדבר פשוט וברור. לא כל דבר שלא כתוב, לא היה.

ישנם דברים רבים, אשר חושבים לגביהם שהם התחילו רק בדורות האחרונים, ואין לכך מקור, למשל רק כאשר האר”י ז”ל העלה זאת. אבל אם בודקים, בחורים ובסדקים, מוצאים כי הדבר מימות קדמונים. ועל־דרך שנאמר וקהלת א, י”י יש דבר ש”אמר ראה זה תדש הוא, כָּבֵר הָיָה לְעֵלְמִים אֲשֶׁר הָיָה מְלַפְּנֵנוּ. הרי הרבה

אותם. ולהגיד שזה דבר טוב, לחומרא, אדרבה מבחינת הצניעות, זה לא מתאים.

אז טען לי הרב קודים, טוב, בשלמא בדורות שעברו, שהיתה צניעות יתירה, אבל בזמנינו בלאו הכי הצניעות לא משגשגת. עניתי לו, תגיד לי, נו, נניח שהרבנים בדורנו לא יכולים לעשות שהצניעות תהיה כפי שצריך, אבל שהרבנים יקלקלו את הצניעות? בסדר, לא יכולים לתקן, כיון שהדברים נפרצו. ויש קשיים וכו’. אבל למה שהרבנים יקלקלו, שאז המצב עוד יותר יתדרדר? [עיין דוגמא נוספת לכך, בעניין לבישת שאלים לנשים, בשיעור מוצש”ק כי תצא התש”ע].

לצערינו, ראיתי משהו עכשיו שכתב, כי היום בזמנינו לא שומרים מרחק ראוי בין גברים לנשים, ‘מתנגשים ברחובות’, מפני שהולכים קרוב מדאי האחד על יד השני. הוא הוסיף, מי שאינו מאמין, ילך ויראה שם על יד הסופר מרקט [מכולת] שברחוב עמוס, כאן בעיר בני ברק ת”ו.

הוא מדבר על בני ברק. ה’ ירחם. ואם בארזים נפלה שלהבת וכו’. לא שומרים על הגדרים וההרחקות.

הערה מהקהל: בזמן האחרון נכחתי בברית מילה באיזה מקום, שהיולדת שם בירכה ברכת הגומל ברמקול.

תשובת מרן שליט”א: אוי ואבוי. פרצה, גוררת פרצה.

בנדון דידן, הרי יש לנו בעיני קשה בבתי הכנסת. לצערינו לא עוזר שום דבר, כמה שידברו דברי מוסר בעניין חומר עוון דיבורים בטלים בבית הכנסת, זה לא עוזר. מגפת הקורונה, לא עזרה. גם ה’מי שבירך’ שתיקן בעל תוספות יום טוב בזמנו כאשר היו גזירות, נגלה לו בחלום כי זהו בעון דיבור בבית הכנסת, גם דבר זה לא התקבל. כנראה בגלל שאם יעשו ‘מי שבירך’ לאלה שלא מדברים בבית הכנסת, יגידו האנשים, טוב, אלה ‘התנדבו’, זה תרם מאה שקל וזה תרם לא לדבר בבית הכנסת. בסדר, זהו עוד צדיק אחד, אשר

ספרים נאבדו, בעוה"ר. מי שיראה באגדתא דפסחא 'פרי עץ חיים' ובסוף הספר, עמ' תשצ"ה, הבאתי שם בס"ד לגבי אותם הנוהגים לקרוא שיר השירים לאחר ההגדה, דבר זה מובא וידוע בשם האר"י ז"ל, וחושבים כי האר"י"ל הוא שחידש זאת. ולא היא. ולא עוד אלא שהדבר הפלא ופלא, מצאתי לכך מקור בס"ד במדרש של חכמי תימן הקדמונים, רבינו זכריה הרופא מביא מאמר כזה, זהו מדרש חז"ל.

כתבתי שם בזה"ל, גם בעניין זה של שיר השירים, נראה שנהגו עוד קודם האר"י, שכן הובא כבר בספר סדר היום בזה"ל, אם יש בו יכולת, יקרא מגילת שיר השירים בקול זמרה ותודה, שיש בה עניינא דיומא וכו'. ואם חטפתו שינה, ישכב על מטתו וכו' יעו"ש.

ולא עוד, אלא שזכיתי ומצאתי שיש סמך קדמון מאד למנהג האר"י, דהכי איתא במדרש חז"ל שהובא בפירוש מהר"ז הרופא לשיר השירים [א', ב'] על פסוק וְשָׁקְנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, אמר ר' תחליפא (זקטרון) [דקסרין?] כל הקורא בשה"ש בזמנו, זוכה ורואה בשולחנו של משית, שנאמר [ישעיה כ"ו, א'] ביום ההוא יושר השיר הזה לה'. [ביום ההוא יושר השיר הזה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וגו']. דבר אחר אוכל נטיעה מִגֵּן עֵדֶן. ואימתי הוא עתו, לילי פסח ע"כ.

הפלא ופלא. וכך לגבי הרבה דברים, החושבים שהתחילו רק בדורות האחרונים.

מוזר מאד, ממש תמוה מה שהא"צ כותב, כי מהר"י"ץ לא ראה להנהיג זאת. אינני יודע. אין התחלה כאן לדברים. מהר"י"ץ מביא מדרש תלפיות, בכמה מקומות בודדים, אבל על נושא זה מהר"י"ץ בכלל לא דיבר. אז מה, בגלל שמהר"י"ץ לא כתב שנוהגים את זה, זאת ראייה שלא נוהגים? [אתמהא]. הרי מהר"י"ץ לא עשה ספר שבו הוא ריכז את כל המנהגים כולם, הוא הביא וכתב את מה שנזדמן לו, מה שנצרך לפי המצב בדורו וכו'. וכי מה שהוא לא כתב ולא הזכיר, זה לא היה? הדברים כאן, נראים לי מאד שטחיים.

יתירה מכך, אפילו אם מהר"י"ץ היה מעתיק את מדרש תלפיות, נניח שהיה מביא אותו בעניינינו, אבל לא מוסיף וכותב שכך ג"כ מנהגינו, אפילו מזה אין כל ראייה. זכור לי כי בספר זבח תודה למהר"י"ץ הערתי על כך, כגון דא, כי שם הוא מביא בשם הש"ך שנוהגים כך וכך, והוא לא כותב שכך הוא מנהגינו. הש"ך כבר כתב שכך הוא המנהג, מהר"י"ץ לא צריך לכתוב כך גם עלינו. אבל ק"ו כאשר מהר"י"ץ בכלל לא מתייחס אל הנושא הזה. אין אלו אלא דברי תימה.

ויש לנו עדות של מהר"ש בדיחי, שהוא מתלמידיתלמידיו של מהר"י"ץ, הכותב זאת במפורש. אי אפשר לקבוע, שזה רק מאתים שנה. הרי השפתי כהן היה לפני כארבע מאות שנה, וכבר הוא כותב שנוהגים זאת, אז זה לכל הפחות כבר כשש מאות שנה. וזה אמנם בארצותיהם. לא בתימן.

הערה מהקהל: ראיתי כתוב שגם בבית הכנסת של מהר"ש שבזי שבדרום תימן, היו תלויות ביצי בית היענה. וכיון שהיהודים שם רחוקים ושונים, לא מסתבר שיתחדש אותו מנהג גם שם, אלא זהו מנהג ישן.

תשובת מרן שליט"א: יישר כוחך.

יכול להיות – אגיד לכם מה יכולה להיות הסיבה – אמנם אי אפשר לדעת מה היה בדורות הראשונים, אבל גם אם נגיד שלא נהגו, אבל הנהיגו זאת בדורות האחרונים, א"כ יש לכך סיבות. לדוגמא, אחת מן הסיבות שכותבים בספרים, זה בגלל שההבטה של בת היענה בביצה, הדבר מראה את העניין של כוונה, זה מראה שכל הזמן ראשו ועיניו של אדם, צריכים להיות בסידור, אל תוציא את הראש מן הסידור. אולם כידוע, בדורות הראשונים התפללו בעל פה, הם לא התפללו מתוך הסידור, ממילא הם לא היו צריכים את העניין הזה. הרי בעבר, למעט מאד אנשים היה סידור, לרובם לא היו סידורים, אבל מאז שירדו הדורות, ובפרט מאז שנפוץ ונתפשט הדפוס בעולם, אז בכדי שהאדם לא יסתכל אנה ואנה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

זהו קונטרס של בערך 80 עמודים לגבי כל הנושא הזה, עם כל הטעמים וכו', וכל פרטי הפרטים וההסתעפויות, כפי שאמרתי ישנם הרבה טעמים מופלאים לכך, ויש שם הרבה דברי מוסר וחיזוק חשובים הנלמדים לגבי עניין התפילה וכל המסתעף מכך.

רצוני לומר, לְמַה שהרבנים, במקום לחזק את הציבור, יבואו להחליש ולהמעיט את העניין הזה? אם הדבר יכול לעורר את הציבור, אזי אדרבה. חושבני כי ההיפך, בכל בית הכנסת ששימו לא ביצה אחת אלא חמש ביצים, שייזכרו בכך בכל מקום, להזכיר את הנושא הזה. גם בדורות שעברו, למרות שלא תלו מודעא, הילדים שאלו למה תולים את הביצה הזאת, וכאשר מסבירים להם אזי הדבר מעורר אותם. ישנו משהו לנגד עיניהם המזכיר זאת.

מי שירצה בעזרת ה' לזכות בדבר הזה, להיות שותף בהדפסת החוברת הזאת, ראשית זה יהיה תיקון בשבילי, וכן תיקון לכלל הציבור. זכות הרבים תלויה בו. אינני חושב שזאת הוצאה גדולה, להדפיס את החוברת הזאת, פְּיָצִי נְעֻמָּוִת, בבתי כנסיות. להפיץ זאת חנם בבתי הכנסת, ועי"כ יתעוררו גם הרבנים והדרשנים, ימצאו שם הרבה חומר, דרשות ומקורות, המעוררים על ענייני התפילה, כגון תפילה בכוונה, ולא לדבר וכו', כל מה שקשור לתפילה, עניינים אשר לצערינו הם בבחינת פָּרֶם זָלוּת לְבָנֵי אָדָם [תהלים י"ב, ט], אלו דברים שעומדים ברומם של עולם ובני אדם מזלזלים בהן [ברכות דף ו' ע"ב]. יהיה בכך זכות גדולה, מי שיקח את העניין הזה על עצמו, או כמה אנשים ביחד, אשר יטפלו בהוצאות העניין הזה. והשם ברוך הוא יזכנו.

שאלה מהקהל: מה לגבי מה שהוא הזכיר, שזהו עוף טמא?

תשובת מרן שליט"א: טוב שהזכרת לי. זאת נקודה חשובה. מה שהא"צ כתב, זה לנקף את הלבבות, ולעורר תמיהות וכו'. הדבר חמור מאד. מי לא יודע זאת? לזלזל ע"י כך במנהגי ישראל הקדושים, ובמנהגייהם? אבל צריכים

ימינה או שמאלה, ממילא מצאו חיזוק לכך. הנהיגו זאת. אמנם בתימן עד הדור האחרון, רובם ככולם התפללו בעל פה.

או ישנם כאלה האומרים, כי הסיבה היא – זהו אחד מן הטעמים והרמזים – כי הביצים הללו הן רמז לישראל בגלות, האם רובצת על האפרוחים או על הביצים, כביכול כמו היענה העוזבת את הביצים שלה וכו'. הזמן קצר בכדי שאכנס כעת לכל פרטי הטעמים האלה, אבל בכל אופן יש בכך משהו הקשור לצער של עם ישראל בגלות. דהיינו, שהקב"ה לא יעזוב אותנו בגלות ביד אויבינו. כי בת היענה, עוזבת את הביצים שלה, נוטשת אותם, ואנחנו מתפללים שהקב"ה לא יעזוב אותנו.

הרי ישנן הרבה חומרות אשר הנהיגו גדולי ישראל במשך הדורות, כגון בעניין ימי בין המצרים וכו', כי ראו שבעוה"ר עָבַר קָצִיר פְּלָה קִיץ וְאַנְחָנוּ לֹא נוֹשְׁעָנוּ [ירמיהו ח', כ']. הנהיגו חומרות נוספות, מכיון שראו כי בעוה"ר הגלות נמשכת. לכן הנהיגו גם את הדבר הזה. זאת אפילו אם נגיד, שהדבר נהיה רק בדורות האחרונים, ולא בדורות הראשונים.

בכל אופן, זאת הנהגה טובה, בכדי לעורר את הציבור לכוונה בתפילה. ע"כ אני אומר, לא לתלות רק ביצה אחת, צריך לתלות בכל בית כנסת חמש ביצים. האשכנזים לא עשו זאת, מכיון שבארצות אירופה היא לא גודלת, בת היענה נמצאת רק בארצות המזרח, בהודו וכו'. כך כתוב בספר הברית. הם לא השיגו, כי אצלם זה לא היה. יקר המציאות. כמו כן בארץ ישראל בזמנינו בעבר, לא עשו זאת מכיון שאי אפשר היה להשיג. אולם בשנים האחרונות, כיום אפשר להשיג זאת ביתר קלות. ידידנו הרב מאיר לוי הי"ו בודאי יודע מכך, ויש לו קשר עם המגדלים.

כעת תראו, יש לי קונטרס שלם בעניין זה, כבר הרבה שנים, זה נמצא אצלי בספרי נפלאות מתורתך פרשת שמיני על הפסוק זאת בת היענה. לא הדפסתי זאת עד היום, אבל חושבני כי אם מישהו ירצה לזכות את הרבים,

לדעת, נכון שבת היענה זהו עוף טמא, והביצה שלה אסורה באכילה, אבל במציאות כתוב במפורש במסכת כלים [פ"ז מ"ד], שקליפת הביצה אינה מקבלת טומאה, רק אם היא מצופה, דהיינו אם עושים מכך כלי.

יתירה מכך, מצינו במסכת פרה [פרק ה' משנה ו'] וכך גם פסק הרמב"ם להלכה [בפרק ששי מפרה אדומה הלכות ג'-ד'], כי הביצה של בת הנעמית, כשרה לקדש בה את מי חטאת. דהיינו, אפשר למלא זאת במים, לצורך אפר פרה אדומה. את התוך של ביצה, הרי מרוקנים, וגם בכדי שתהיה אפשרות להחזיק את זה. תוך הביצה אסור באכילה, אבל הביצה עצמה אינה מקבלת טומאה, אפילו מדרבנן אינה מקבלת טומאה, כמפורש במסכת כלים. ביצת תורנגולת, לא. אבל ביצת בת יענה, מותר. זה נחשב כלי קיבול.

שאלה מהקהל: כיצד זה מתרץ, הלא עניין קבלת טומאה אינו מעלה ולא מוריד לנדון דידן?

תשובת מרן שליט"א: אם משתמשים לכתחילה בקליפתה לצורך הזאת מי חטאת, דהיינו כדי להיטהר מטומאת מת החמורה, מובן שזה טהור וקדוש.

מלבד זאת חידשנו בס"ד טעם על פי הזוה"ק שיש בנ"ד עוד רמז נפלא, שלעתיד לבוא, הטומאה והחיצונים יהיו כפופים תחת הקדושה. מסתברא נמי כי בעומק העניין, טמון ותלוי הדבר הזה וכיוצא בו, בדעות קדומות, שרשיות והשקפתיות, זה מה שגורם להתנגד. וד"ל. ואזון מלים תבחן, ראשי תיבות אמת.

לגבי מה שהא"צ כותב, כי זה לנוי, כבר כתבנו לשלול זאת בשע"ה שם. וכי חסרים קישוטים לקשט את בית הכנסת, לא מצאו רק את הדבר הזה? בכל הספרים כולם נתנו טעמים, אף אחד כמעט לא נתן טעם פשוט זה. יכול להיות אמנם שאולי זאת ג"כ סיבה נלוות, אבל להגיד שזאת הסיבה העיקרית? כל המפרשים נתנו לכך טעמים נפלאים, לא בצורה כזאת שטחית, פשטנית מדאי.

יש מפרשים גם הטעם לתליית ביצים אלו אצל היולדת, לרמוז לה ולעורר את ליבה, להשגיח ולפקח על ילדיה. בכל דבר צריך להעמיק ולהבין. ויש עוד הרבה דברי מוסר השכל וכו' ללמוד מבת יענה. פלאי פלאים.

[הוסיף כאן ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א בזה"ל, לא מסתבר שזה נועד לנוי, שהרי הביצים ששימשו לנוי בחתונה וכדומה, היו מקושטות וכו'. ואולי לכן הילדים לא שאלו אלא על הביצים שבבית הכנסת, ולא העלו על דעתם שהן לקישוט. ועוד, הרי בתימן לא קישטו את בית הכנסת.

כמרכן אין ראיה ממהרי"ץ שלא הזכיר זאת, שהרי עניינים רבים מאד לא הזכיר, כי היו פשוטים וידועים, וגם לא היה צורך לחזקם. לדוגמא בעלמא, מנהגי בין המצרים, שהזכיר בדורו השתילי זיתים. וגם הוא לא הוצרך להזכירם אלא מפני שחיבורו סביב השלחן ערוך, ולאפוקי מדברי שאר פוסקים כיעו"ש. וכן מה שנוהגים בספירת העומר, שהחזן מכריז אתמול כך וכך. ובלאו הכי, הרי בעץ חיים למהרי"ץ אין דיני בניין בית הכנסת. עכ"ל נר"ו, ויישר כוחו, וירבו כמותו בישראל].

בכל אופן, כפי שאמרתי כעת ישנה אפשרות יותר לעורר את הנושא הזה, לפרסם ביתר שאת. היום בזמנינו יש אפשרות להשיג זאת בקלות, וחושבני כי אדרבה, אולי הדבר יכול לתקן את המצב, בעזרת ה'. מעז, יצא מתוק. יהי רצון. השם ברוך הוא יזכנו. ויחדש כקדם ימינו. אכ"ר.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
נא לתאם זאת לפני השיעור.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכ"ר.

(מתוך נפלאות מתורתך למרן שליט"א ע"פ ואת בת היענה, עיין לעיל עמ' 16)

זכינו בס"ד לחמשים שערי בינ"ה, טעמים נפלאים ונכבדים לתליית ביצי יענה בבית־הכנסת. ולמען נזכרם, ויעמדו מצומדים יחדיו לנגד עינינו, נחזור עליהם בקצרה, ויהי הקצ"ר אמיץ:

א' לעורר את כל הציבור, שעיקר התפילה שתתקבל היא הכוונה, ולא יביט אדם הנה וְהָנָה, ולא יהא שום דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים. כשם שהיענה אינה מסיחה דעתה מלהסתכל בביצים ללא הפסקה ביניהן (שפתי כהן והיעב"ץ):

ב' לרמוז שהשי"ת בחסדו משגיח עלינו תמיד בלא הפסק רגע, וזה מביא את האדם לדבקות בו יתברך (מדרש תלפיות ובן יוחאי):

ג' לזכור שעניי השי"ת תמיד בארץ ישראל מקום מקדשנו, ועלידי זה יבוא האדם להתפלל בבית הכנסת על הגלות ועל החרבן, כי בית־הכנסת הוא מקדש מעט (מדרש תלפיות):

ד' משום זה אלי ואנוהו (כדלעיל ד"ה וכמרבן):

ה' להורות כי עינינו תלויות אל י"י אלהינו עד שיחננו (נפלאים מעשיך):

ו' שלא ישחיו שיחת חולין בבית־הכנסת, כביצה שאין לה פה (עולת שלמה). ויש מי שאומר ז' שישתוק בבית־הכנסת אפילו בדברי תורה, כי היענה שותקת אפילו כשמכים אותה (טעם הצבי):

ח' דילפינן מבת היענה שהיוצא מן הטמא טמא, דהיינו ביצתה, אעפ"י שיש סברא להתירה, ועלידי זה יזהר לטהר את פיו קודם שיתפלל (שם):

ט' אי נמי על־דרך זה בסגנון אחר, שכל עיקר דין היוצא מן הטמא טמא למדים מכאן, וממילא נילף לתפילה כדבר האמור:

י' שלא להעמיד שליו ציבור שאינו הגון אף אם קולו ערב, או שיש לו מעלות נוספות. כביצת יענה שאסרתה תורה, אעפ"י שהיא גדולה וחשובה יותר משאר ביצים:

יא' להסוברים כי בת יענה היא בריוכני (ואפילו להחולקים), ביצתה היא רמז לשכינה, לעוררנו שעיקר התפילה צריך להיות על צער השכינה:

יב' ולדעת האומרים כי בריוכני, רמז לתורה, בא ללמד שיקבעו עתים לתורה בבית־הכנסת, אם לפני התפילה ואם לאחריה:

יג' לדעת חשיבות שבחינו וקילוסינו לפניו יתברך, שחיות הקודש המשמיעות קול כנפיהם מפסיקות בעבורנו, וכן היענה משמיעה קול מכנפיה בעת מרוצתה:

יד' שיתפלל בהתלהבות, ועלידי זה יבקע שערי הרקיע. כיענה זו שהסתכלותה בביצה מחממתה, ובוקע האפרוח ממנה:

טז' שישתכל בסידור, ולא יביט אנה ואנה:

טז' שהיענה אכזרית, ולכן נאסרה לאכילה, כי הקב"ה אל רחום וחנון, ויקבל תפילותינו ברחמים: ייז ועוד, שהיענים בעלי תאווה יותר משאר בעלי־חיים. וגם שהאדם צריך להסיר מלבו כל התאוות והתענוגים קודם התפילה:

יז' שלא יעזבנו הקב"ה ולא יטשנו בגלותנו, וימציא לנו כלכלתנו ופרנסתנו, היפך בת היענה שעוזבת ביציה ואפרוחיה:

יט' סוד גדול ונורא בשיעור קומה של־מעלה וכו', בת היענה בגימטריא ישראל עם הכולל:

כ' שבזכות שמירת העינים, תתקבל התפילה:

כ"א' להזכיר לעצום עיניהם מלהסתכל בנשים הבאות להתפלל בעזרה של־בית־הכנסת:

כ"ב' להוריד דמעות בתפילה, כי קול היענה מעורר לבכות:

כ"ג' ועוד, שהבכיה מתקנת פגם ההסתכלות:

כ"ד' שלא להתפלל במהירות, שאז אין התפילה עולה למעלה. כיענה זו שמרוצתה רבה, אבל להתעופף איננה יכולה:

כ"ה ומכלמקום כשיתפלל בכוונה גדולה יתוקנו תפילותיו הפסולות, כיענה זו שסוף סוף יש לה כנפיים:

כ"ז שאפילו ביצת היענה משבחת להקב"ה, כלשכן עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו:

כ"ז שיש ניצוץ קטן באדם המחבר בינו לבין בוראו שהוא מתפלל אליו, כיענה זו שהיא ממוצעת בין העופות לבין החיות:

כ"ח ומזה יש ללמוד גסדן ללכת בדרכי עבודתו יתברך ממדרגה למדרגה במיצוע ולא בקפיצה. והתפילה נקראת עבודה:

כ"ט שלא ימנע מליתן צדקה קודם התפילה עלידי שיתרחק מן העני או הגבאי, כיענה זו שמתרחקת מאפרוחיה כדי שלא תצטרך ליתן להם אוכל:

ל' שויתי י"י לנגדי תמיד, לא כיענה זו שאומרים העולם כי היא טומנת ראשה בחול:

ל"א וכמרכן שיוכיח את חבירו כגון אם הוא שח בזמן התפילה, ולא יעשה עצמו כאינו רואהו: ל"ב וכן שבעת סכנה וצרה, לא יהא שאנן כמותה, אלא ישעבד את ליבו לאביו שבשמים ויתפלל בחזקה:

ל"ג וכן עלידי זה יש תקנה לעשירים לכוון בעת תפילתם, פן פתאום יאבד עשרם, כיענה זו שטעותה מתבררת לה מהר:

ל"ד להודות ולהלל להשי"ת הממלטנו כל צרה, כיענה זו הקלה במרוצתה ובורחת במהירות מיד מבקשי נפשה:

ל"ה להסתכל כלפי מעלה לראות את הבורא בעיני השכל, כי יעשה בזה רושם שישפיע לו השי"ת כל מיני שפע וברכה, כיענה זו שבהסתכלותה היטב בביצה נוצר ומתרחק האפרוח:

ל"ז לבטוח בה' שאמרותיו טהורות ומזוקקות, כזהב במעי בנות יענה. וכן ל"ז שתהיה התפילה זכה ממחשבות זרות. וכמרכן ל"ח נקייה משגיאות:

ט"ל שזיכור האדם להתנהג בענוה ושפלות, כי אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אסדכן משים עצמו רך כבשר. וביצת היענה שעשו ממנה כלי קיבול, מקבלת טומאה לפי שהיא קשה ככליעצם:

מ' זכר לחרבן בבית הכנסת, במקום אמה על אמה ללא סיד שבבתים:

מ"א אין שפע בשכינה להניק אותנו, ולכן אין תפילותינו נענות, כיענים הצועקים במדבר ואין עונה אותם:

מ"ב להתפלל שישמור אותנו השי"ת ויצילנו מכף כל אויבינו הקמים עלינו, כיענה זו ששומרת על ביצה בחירוף נפש:

מ"ג שנסבול עול גלות ישמעאל הקשה וכן מלחמותיהם וכו' בזמנינו, כיענה זו שמכים אותה ושותקת. ולכן נתכוון בתפילתנו שישלח לנו ה' על פשעינו שגרמו גלותנו ביניהם. וגם כיום בארץ ישראל, אנו סובלים מהם:

מ"ד לענות אמן יהא שמיה רבא בקול רם, כיענים הזכרים ששואגים כאריות:

מ"ה שנתפלל שימחה השי"ת זרעו של עמלק באכזריות, כשמואל שהאכיל את בשר אגג לבנות יענה:

מ"ז לצפות ולהתפלל לביאת משיח צדקנו, שיתקיים אז מקרא שכתוב תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה:

מ"ז רמז שלעתיד לבוא גם כוחות הטומאה החיצונים, יכנעו תחת השכינה:

מ"ח לחזקנו שבתפילותינו אף שאינן אלא הבלפה, מכלמקום כוחן גדול ועצום לפעול בשמים, כמו שהיענה פועלת בהבטתה בעיניה:

מ"ט להרבות קינות ויללות על החרבן, כיענים שמשמיעים קול ביללה:

נ' שיתבודד האדם בינו לבין קונו וישוב בתשובה, כיענים שדרכם לשכון במדברות: